

ՄԱՍՅԱՅ ԱՂԱՎՆԻ ГОЛУБЬ МЯСИСА

12+

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИЙ ЖУРНАЛ

2019

3

Международному
аэропорту «Симферополь»
присвоено имя великого
Айвазовского

В номере:

Մեծն Կոմիտասի հորեղանը

Торжества в церкви
Святой Рипсиме

Виноград освящён.
Ешьте на здоровье!

Армянская школа открыла
новый учебный год

Վազգեն Ա Վեհափառ
Հայրապետը կարողացավ
միավորել համայն
հայուբայուրները

Короткая, но яркая жизнь
Леонида Спендиарова

Неизвестное нам творение
архитектора Таманяна

Թե ինչպես գյուղերեցի
Մերկուրովը փրկեց
Եկատերինա կայսրուհուն

Талантливые дети - золотой
фонд народа

Освященный виноград.

На 1-й странице обложки – церковь Святой Рипсиме в Ялте.

ՄԱՅՅԱՅ ԱՂՉԼԻ ГОЛУБЬ МЯСИЯ

Культурно-просветительский журнал

Учредитель:

Общественная организация
«Региональная армянская
национально-культурная
автономия Республики Крым»

Главный редактор:

В. В. Вермишян

Ответственный секретарь:

Р. К. Пилосян

Фотокорреспондент:

А. Н. Саник

Редакционная коллегия:

- А. А. Григорян
— социально-правовые вопросы
- В. В. Григорян
— военно-патриотическое
воспитание
- В. Е. Григорянц
— политика
- Т. А. Григорян
— история и образование
- Ш. Г. Хубларян
— межнациональные отношения
- С. З. Ян
— идеология, культура

Дизайн:

Ж. А. Гугова,
В. В. Вермишян

Вёрстка:

А. В. Веселов

Корректор:

В. В. Настина

Художник-оформитель:

Г. А. Хачатрян

Переводчик:

В. М. Петросян

Фотографии:

В. В. Вермишян,
Р. К. Пилосян

*Точка зрения авторов
публикуемых материалов
может не совпадать
с мнением редакции.
Ответственность за
точность сообщаемых
фактов несут авторы.
Рукописи не возвращаются
и не рецензируются.*

Регистрационное

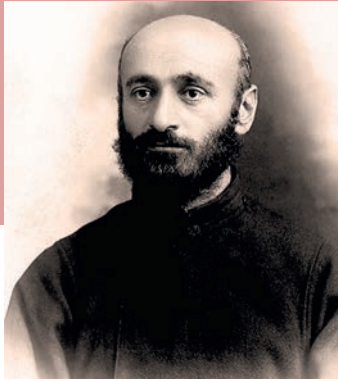
свидетельство:

ПИН[®]ТУ91-00238

от 18.11.2015 г.

Подписной индекс 75300

Выдано Управлением Федеральной
службы по надзору в сфере связи,
информационных технологий и массовых
коммуникаций
по Республике Крым
и городу Севастополь

Мы гордимся своим соотечественником	2	Կոմիտաս – 150	24
Снова о депортации	5	Леонид Спендиаров: прерванный путь выдающегося учёного-геолога	28
Депортация армян из Крыма	6	Վազգեն Ա՝ Վեհափառ, որը միավորեց հայրությունը և հավատքը	30
Исполнительный комитет РАНКАРК возобновил свою работу в новом составе	8	Թե ինչպես գյոււմրեցի քանդակագործը փրկեց Եկատերինա կայսրուհու արձանը	32
22 июня был избран новый председатель Комитета армянской молодежи Крыма (КАМК)	9	Լեռ կամսար	34
Մեծ տոն Յալթայի Սուրբ Հռիփսիմե եկեղեցու	10	Армянские традиционные партии Հայ ավանդական կուսակցություններ	36
Большой праздник в храме Святой Рипсимэ	10	Таманьяновский мостик в Подмосковье	40
Մի Վարդավառ էլ անցավ մեծ շուքով և ուրախ տրամադրությամբ	12	Լոռի բերդը՝ հայ պատմության 1000-ամյա վկան	42
Сила воды окрыляет душу	13	Новое достижение олимпийского чемпиона	44
Освящение винограда	15	Славный юбилей Тамары Виноградской	44
Праздник «Абрикос» в Москве превзошёл все ожидания	16		
Дань памяти великих братьев	17		
Белые рубашки, бантики, цветы...	18		
Նախագահ Արմեն Սարգսյանի շնորհավորանքը Գիտելիքի և դպրության օրվա առթիվ	19		
100 баллов. Высшее достижение!	20		
Մեր բոլոր աշակերտները մեղալներով վերադարձան Ֆիզիկայի ամենահեղինակավոր օլիմպիադայից	22		
Սովորի՛ր ճիշտ խոսել հայերեն	23		

ՄԱՍՅԱՑ ԱՂԱՎՆԻ

Дни армянской культуры в Крыму 2019

в следующем номере

31 МАЯ 2019 ГОДА ПРЕЗИДЕНТ РФ ВЛАДИМИР ПУТИН СВОИМ УКАЗОМ ПРИСВОИЛ МЕЖДУНАРОДНОМУ АЭРОПОРТУ «СИМФЕРОПОЛЬ» ИМЯ ХУДОЖНИКА-МАРИНИСТА

ИВАНА АЙВАЗОВСКОГО

Միմֆերոպոլի միջազգային օդանավակայանը, համառուսաստանյան քվեարկության արդյունքում, ստացավ մեր տաղանդավոր հայրենակից, աշխարհահռչակ ծովանկարիչ Հովհաննես Այվազովսկու անունը:

Այդ առիթով՝ հունիսի 12-ին օդանավակայանի սրահում կայացավ մեծ ու բովանդակալից միջոցառում՝ Ղրիմի Հանրապետության ղեկավարության, Միմֆերոպոլի և թերակղզու այլ քաղաքների հայկական համայնքների ներկայացուցիչների և նկարչի ազգակից հետնորդ Ամանդա Ռոշերսի մասնակցությամբ:

МЫ ГОРДИМСЯ СВОИМ СООТЕЧЕСТВЕННИКОМ

В День России – 12 июня в новом терминале международного аэропорта «Симферополь» прошли торжества, приуроченные присвоению ему имени крымского художника-мариниста Ивана Айвазовского. Они организованы Министерством внутренней политики, информации и связи Республики Крым при участии Местной армянской национально-культурной автономии городского округа Симферополь, Союза творческих армян «Цирани кориз».

В них приняли участие несколько сотен человек, не считая пассажиров, среди которых было много крымских армян – в основном из Симферополя, а также других регионов полуострова. Оставив все свои дела на потом, они примчались в новый аэропорт, ведь не каждый день случается такое событие.

В этот день пассажиры получали посадочные талоны с изображением художника и его картин. В новом терминале аэропорта появились первые арт-объекты, познакомившие посетителей с личностью великого мариниста и его творчеством. У зеленой стены терминала установили фотозону. Это стилизация известной картины Айвазовского «Среди волн». Оказалось, что людей, которые хотят запечатлеть себя на её фоне, – много, поэтому вначале там появилась небольшая очередь.

Руководство аэропорта позаботилась и о юных пассажирах. Для них была установлена конструкция с кубиками, собрав которые, можно было своими руками создать две картины Айвазовского.

Во время церемонии презентовали дизайн-концепцию дальнейшего оформления аэропорта и прилегающей территории, чтобы пассажиры смогли познакомиться с творчеством И. Айвазовского. На привокзальной площади будет сооружён монумент, посвященный художнику. Зона отдыха на четвертом этаже терминала станет еще более комфортной: там на вращающихся экспозиционных стендах разместят полтора десят-

ральный директор аэропорта Евгений Плаксин. К празднику из Австралии специально прилетела в Крым прапраправнучка Айвазовского – Аманда Роджерс, которую уж не первый раз радушно принимает семья Алексанян. Директор Феодосийской картинной галереи имени И. Айвазовского Татьяна Гайдук подарила аэропорту копию картины Айвазовского «Суда на рейде», а С. Аксёнов вручил благодарственное письмо А. Роджерс.

Новое здание аэропорта отныне будет изображено на почтовой

ка репродукций картин великого мариниста.

Праздник начался с театрализованного представления, подготовленного Министерством культуры РК. Затем с приветственными словами выступили Глава Крыма Сергей Аксёнов, первый заместитель Председателя Государственного Совета Республики Крым Ефим Фикс, председатель Общественной палаты РК Григорий Иоффе и гене-

карточке, в церемонии гашения которой приняли участие Сергей Аксёнов, Евгений Плаксин и директор федерального государственного унитарного предприятия «Почта Крыма» Елена Принь.

В этот же день банк РНКБ организовал презентацию коллекционных монет с изображением картин Айвазовского.

Праздник завершился массовым флешмобом, во время которого дети,

юноши и девушки исполнили армянский народный танец «Кочари». В тот же день в аэропорту «Звартноц» города Еревана состоялась аналогичная акция с участием ансамбля фольклорной песни и танца «Карин» под руководством Гагика Гиносяна.

Все участники акции получили на память сувенирные магнитики с изображением Международного аэропорта «Симферополь».

Редакция

СНОВА О ДЕПОРТАЦИИ

К 75 годовщине депортации крымских армян

24 июня 2019 года состоялось мероприятие, приуроченное ко Дню памяти жертв депортации из Крыма армян, болгар, греков. В нём приняли участие представители органов власти, национально-культурных автономий, общественности.

Присутствующие возложили цветы к памятнику у границ Ботанического сада Крымского федерального университета им. В. Вернадского, почтили память жертв депортации минутой

Крыма было поручено тбилисскому армянину, генералу НКГБ Богдану Кобулову, которую он провел с особой жестокостью, дав людям на сборы несколько минут.

Автор книги «Крымский арестант» Вагаршак Мазлумян вспоминает: «В 1944-м мне было семь лет. Детская память, она хоть и избирательная, но цепкая. Помню, как мама меня стала тормошить: «Вставай, вставай быстрее, нас высылают!» А я все проснуться не могу, не понимаю: почему, если высылают, то ночью. Уже в вагоне, кажется, окончательно понял, что у нас больше нет дома, что уже не увижу улицу, на которой жил, своих друзей... Помню деревянные нары в вагоне, заполненные людьми, спать на них укладывались по очереди. Многие вспоминали свое добро, оставшееся дома: дали-то всего пят-

надцать минут на сборы, что в руки успел взять, то и унес».

надцать минут на сборы, что в руки успел взять, то и унес».

27 июня 1944 года является скорбной датой в истории армянского народа. В этот день крымские армяне стали жертвой чудовищной несправедливости. Согласно постановлению ГКО от 2 июня 1944 года № 5984 СС, вслед за крымскими татарами, было депортировано из Крыма все армянское население – 12 873 человека. Депортации подверглись все лица армянской национальности независимо от пола, возраста и заслуг перед советской властью – бывшие подпольщики и партизаны, инвалиды войны и ветераны труда, члены ВКП(б) и комсомольцы, семьи красноармейцев, погибших на фронте и продолжающих воевать в действующей армии, старики, женщины, дети. Операцию по выселению армян из

По данным В. М. Брошевана и П. К. Тыглиянца, в Молотовскую (Пермскую) область направлялись армяне Карасубазара (Белогорска), Симферополя, Зуйского и Сейтлерского (Нижегородского) районов, в Свердловскую – армяне Симферополя и Карасубазарского (Белогорского) района, в Кемеровскую (г. Прокопьевск) – армяне Симферополя, в Башкирию – армяне Феодосии, Ялты, Керчи, в Казахстан (г. Гурьев) – армяне Старого Крыма.

5 сентября 1967 года были изданы Указ Президиума ВС СССР и постановление «О порядке применения статьи 2-й Указа Президиума ВС СССР от 28 апреля 1956 г.», снявшие запрет на возвращение домой. У

бывших спецпоселенцев-армян появилась надежда, и некоторые из них стали нелегально перебираться поближе к Крыму – в Краснодарский и Ставропольский края, но основная масса крымских армян осталась в районах бывших спецпоселений. В последующие годы некоторая часть армян – бывших спецпоселенцев перебралась в другие регионы СССР, в частности на Кавказ и в Среднюю Азию. Массового возвращения в Крым

депортированных армян не произошло, поскольку власти стали предпринимать специальные ограничительные меры.

В начале 90-х также не вернулись все депортированные семьи армян. Причиной тому стала несовершенство и скорое сворачивание программы Украины по возвращению и обустройству депортированных из Крыма народов.

ДЕПОРТАЦИЯ АРМЯН ИЗ КРЫМА

Сейчас в средствах массовой информации много говорят о депортации крымских татар из Крыма в 1944 году, также стараются рассказывать о том, как ныне права крымских татар защищены, о том, как они хорошо вписались в российское общество. Это здорово. Несомненно, крымские татары заслуживают к себе хорошего и уважительного отношения. Но почему-то все иногда забывают о том, что в том же 1944 году после крымских татар из Крыма были депортированы и другие народы – армяне, греки, болгары....

Эта акция состоялась 27 июня. И этот день является траурным не только в истории крымских армян, но и донских. В 1779 году Екатерина Великая переселила армян из Крыма на Дон, дала им немало льгот. Несмотря на тяжелое переселение, армяне умело использовали эти льготы, построили процветающий город Нахичевань-на-Дону, основали пять сел, вели оживленную торговлю со всем миром.

Часть армян после присоединения Крыма к России решила вернуться в родные места. После некоторого раздумья царское правительство приняло решение этому не противиться. Ведь главная цель была достигнута: Крым присоединен к России. А увеличение численности христианского населения в Крыму только приветствовалось.

Вернувшиеся армяне воссоздали свою колонию. Она была очень мощной и процветающей. Из среды этих армян вышел выдающийся русский художник-маринист Иван Константинович Айвазовский. Надо отметить, что первые поселения армян в Крыму историки относят к X–XI векам. А массовое заселение армянами Крыма началось в XIV веке после падения древней столицы Армении – города Ани. Так что армяне являются автохтонным (то есть коренным) народом Крыма. Более того,

в средние века европейские купцы восточный берег Крыма называли «Морской Арменией». Поэтому для донских армян Крым – это особое место. Крым является для них исторической Родиной, такой же, как и Армения.

Недавно я разговаривал с известным ростовским краеведом, участником Великой Отечественной войны Антраником Геворковичем Малхасяном. Он вспоминал, что воюя в Крыму против фашистов, встречался с местными армянами, которые говорили на родном ему диалекте донских армян. Более того, они дружелюбно относились к советским солдатам. По мнению Малхасяна, «медвежью услугу» армянам Крыма оказал генерал Дро. В свое время он многое сделал для спасения армян от геноцида в Османской Турции, был членом партии Дашнакцутюн. Эта партия социалистического толка ставила перед собой задачу создания свободной и независимой Армении. Дашнаки и сегодня существуют, в Армении партия Дашнакцутюн представлена в парламенте, входит в состав Социнтерна.

Во время Второй мировой войны генерал Дро решил, что в союзе с Гитлером он сможет освободить Западную Армению от турецкого владычества. Подавляющее большинство дашнаков отвергло идеи Дро о сотрудничестве с Гитлером. Но он, как и известный казачий генерал Краснов, был помешан на борьбе с советской властью.

После окончания Второй мировой войны Дро эмигрировал в США. В 1947 году Всеобщий

съезд партии Дашнакцутюн разбирал его поведение во время войны. Генерал оправдывался, говорил, что его «Армянский легион» не принимал участия в реальных боевых действиях, а он сумел освободить от фашистского плена многих армян. На съезде партии дашнаков Дро был прощён, однако факт остается фактом. Он активно зазывал армян в «Армянский легион»... По мнению краеведа А. Малхасяна, именно это обстоятельство сыграло роковую роль в истории крымских армян.

Историки считают, что инициатором выселения армян из Крыма был Лаврентий Павлович Берия. В армянской газете «Новое время», издающейся в Ереване, в статье «Как были депортированы армяне из Крыма» автор Елена Шуваева-Петросян приводит интересный исторический документ. Это письмо Берии высшему руководству страны, в котором он, в частности, пишет: «НКВД СССР считает целесообразным провести выселения с территории Крыма всех болгар, греков и армян».

Сталин дал согласие на это выселение. При этом, что касается армян, то власти долго колебались, стоит ли их выселять из Крыма, но потом решили, что выяснять, кто сотрудничал с фашистами, а кто – нет, слишком утомительно и сложно. Надо выселять весь народ.

27 июня 1944 года началась операция по выселению армян, болгар и греков. Людям давалось на сборы несколько часов. Далее в товарных поездах под дулом автоматов их отправляли в неведомые края. Армянская газета «Новое время» приводит воспоминания крымской армянки А. А. Бояджиевой, потерявшей на фронте шесть братьев. Она вспоминает: «В ночь с 26 на 27 июня 1944 года началось выселение. На сборы дали 20 минут. Говорили: чемоданы не брать. Можно было взять только мягкие вещи! Мы не знали, с чего начать сборы. Двое маленьких детей, мать старенькая, а ещё в гостях была старенькая тётя. В доме как раз не оказалось печеного хлеба, сухарей...»

Погрузили нас на автомобили и повезли в Евпаторию, а потом – в вагоны и отправили в Свердловскую область... На некоторых станциях стояли сутками. Приехали 13 июля. Сначала селили в свинарниках и птичниках, потом – в бараках с общими кухнями...»

Всего из Крыма вместе с татарами, армянами, греками, болгарями, по данным некоторых историков, было выселено около 225 тысяч человек!

Выселяли и смешанные семьи. Например, если муж – русский, а жена – армянка, то такая семья считалась неблагонадежной и её выселяли.

Ещё до оккупации Крыма фашистами в 1941 году были высланы из Крыма немцы, а затем – итальянцы. 4 июля 1944 года Берия доложил Сталину, что выселение из Крыма неблагонадежных элементов закончено.

Напомню, как на самом деле относились к армянам фашисты. Говорят, когда Гитлер начинал уничтожать евреев, то он напутствовал своих соратников: «Убивайте евреев. Не бойтесь. Кто сейчас вспоминает о геноциде армян?» Более того, бесноватый фюрер считал, что армяне – это неполноценная нация, в которой течет семитская кровь. Эту информацию Гитлеру охотно подбрасывали турецкие власти. Кстати, Турция фактически являлась союзником гитлеровской Германии. Не секрет, что если бы Советский Союз проиграл битву за Сталинград, то Турция захватила бы Советское Закавказье, в том числе и Армению. Турецкое руководство следило за Сталинградской битвой в ожидании, кто победит. Считаю, что именно победа Советской армии в Сталинграде определила исход не только Великой Отечественной войны, но и всей Второй мировой.

Однако вернемся к армянам и их положению в Германии в тридцатые годы. Армяне смогли переубедить нацистское руководство. Они доказали, что являются арийцами. Особенно в этом преуспел доктор Арташес Абебян. В 1934 году он написал книгу под названием «Армяне – арийцы». Тогда Гитлер решил опираться в борьбе с Советским Союзом на националистов. В итоге появились Армянский, Грузинский и Азербайджанский национальные комитеты.

Некоторые историки считают: в том, что армяне не повторили судьбу евреев в Европе, есть несомненная заслуга дашнаков. Именно лидеры дашнаков (Дро, доктор Арташес Абебян, Нжде и другие) смогли убедить нацистское руководство Германии в том, что армяне – арийцы, а не семиты.

Если бы дашнаки не смогли убедить в этом фашистов, то их бы стали уничтожать как евреев. После геноцида 1915 года армяне этого страшно боялись. Видимо, поэтому на съезде партии Дашнакцутюн в 1947 году Дро был прощён.

Однако крымские армяне генерала вспоминали недобрым словом. Ведь целый народ выслали из Крыма только за то, что он сумел привлечь некоторых армян в свой легион. Нахичеванским армянам очень повезло, что никто из них не поддавался его пропаганде. Уверен, если бы органы НКВД выявляли факты сотрудничества донских армян с фашистами, то они были бы также депортированы с Дона.

Известно, что сразу же после проведения этнических чисток в Крыму был запрещен въезд на полуостров татарам, армянам, болгарам и грекам, даже не подвергавшимся депортации. Кстати, ещё долго после смерти Сталина эти народы не имели права селиться на полуострове.

Так что 27 июня 1944 года является скорбной датой в истории армянского народа...

Георгий Багдыков
<https://nnao.ru/>

ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ РАНКА РК ВОЗОБНОВИЛ СВОЮ РАБОТУ В НОВОМ СОСТАВЕ

На заседании исполкома Региональной армянской НКА, которое состоялось 15 июля, председатель автономии Георгий Акопян предложил его новый состав с последующим рассмотрением и утверждением на Национальном совете РАНКА РК.

В состав исполкома вошли: Шамир Хубларян – представитель Госкомнаца РК, Ваган Вермишян – заместитель председателя РАНКА РК, Тимур Ян – ответственный за информационную политику, Тамара Виноградская – ответственная за сферу образования, Джульетта Карапетян – председатель Лиги «Майрик», ответственная за работу по вопросам семьи и

Асатурян – предоставление юридических услуг, адвокат, Овсеп Акопян – председатель ревизионной комиссии, ответственный за внешние связи, Георгий Акопян – руководитель сектора бизнеса, Заруи Абгарян – председатель молодежной организации «КАМК», Армен Манучарян – руководитель сектора физкультуры и спорта, Вардан Григорян – руководитель сектора

по историко-патриотической работе, Меружан Петросян – руководитель сектора возрождения и охраны памятников культурного наследия, Вартан Саргсян – ответственный по общим вопросам и за выполнение уставных требований, Надежда Булахова – бухгалтер автономии.

Георгий Акопян рекомендовал также каждому члену исполкома представить свою программу дальнейшей работы и подготовить планы на следующий год.

Редакция

детей, Грачья Хачатрян – председатель Союза художников Крыма, Рушан Пилосян – председатель Союза писателей Крыма, Станислав Ян – председатель Совета старейшин, ответственный за идеологическое направление, Рудольф Геворкян – руководитель сектора медицины, Арам Григорян – художественный руководитель танцевального ансамбля «Ара-рат», ответственный за культурно-массовые мероприятия и проект «Армянский дворик», Арарат

Ընտրվել է Ղրիմի հայ երիտասարդության «ԿԱՄՔ» կոմիտեի նոր նախագահ

Առաջիկայում այդ կազմակերպությունը կղեկավարի Չարուհի Արզարյանը: Ծնորհավորում ենք նորընձա նախագահին և ցանկանում աննախադեպ հաջողություններ Ղրիմի հայ երիտասարդության հայեցի դաստիարակության ու ազգային նկարագրի պահպանման դժվարին ու պատվաբեր գործում:

22 ИЮНЯ БЫЛ ИЗБРАН НОВЫЙ ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА АРМЯНСКОЙ МОЛОДЁЖИ КРЫМА (КАМК)

Им стала 18-летняя Заруи Абгарян. Она сменила на этом общественном посту Севака Хачатуряна, который возглавлял организацию с февраля 2014 года.

Абгарян Заруи Вазгеновна родилась 28 ноября 2000 г. в городе Симферополе. Родители родом из Армении, города Еревана.

В 2017 году успешно закончила гимназию №1 им. К. Ушинского и в том же году поступила на 1-й курс Крымского юридического института – филиала Университета прокуратуры Российской Федерации.

Несмотря на то, что Зара родилась в Крыму, она свободно общается на армянском языке, любит свой народ и культуру.

Буквально за пару месяцев она смогла проявить свои лидерские способности и расположить

к себе не только армянскую молодёжь Крыма, но и руководителей общины.

Зара – целеустремлённая девушка и легко находит общий язык со сверстниками и старшими, уважает мнение членов своей команды, прислушивается к советам опытных деятелей общины и армянского молодёжного движения в Крыму. Все эти проявленные качества и стали основой для выдвижения её кандидатуры и дальнейшего единогласного избрания на ответственную должность лидера армянской молодёжи Крыма.

От души поздравляем Зару и желаем смелых идей и их реализации, терпения и всяческих успехов в работе по сохранению национальной идентичности армянской молодёжи Крыма!

Մեծ տոն Յալթայի Սուրբ Հռիփսիմե եկեղեցում

Հռիփսիմյանց սուրբ կույսերի տոնն այս տարի նշվեց հունիսի 17-ին: Բնականաբար, այդ օրը տոն էր Յալթայի Սուրբ Հռիփսիմե տաճարում:

Տեր Սանասե քահանա Նադանյանը նախապես իրագել էր պահել բոլոր ծխականներին, և տոնական պատարագին մասնակցում էին ոչ միայն յալթացի հայերը, այլև Ղրիմի այլ քաղաքներից եկած ուխտավորներ: Պատարագին ներկա էր նաև Ուղղափառ եկեղեցու Սիմֆերոպոլի թեմի առաջնորդական տեղապահ, Յալթայի եպիսկոպոս Նեստորն իր շքախմբով:

Շատ էին նաև այլազգի հյուրերը, որոնք միշտ էլ հաճույքով են հաճախում մեր եկեղեցին: Այս անգամ նրանց թվում էր նաև հանրաճանաչ բանաստեղծ, բազմաթիվ սիրված երգերի խոսքերի հեղինակ Իլյա Ռեզնիկը՝ տիկնոջ հետ: Պատարագին մասնակցելուց հետո 81-ամյա բանաստեղծը պատանեկան ավունով ու խորին երախտագիտությամբ իր հարզանքի տուրքը մատուցեց դրիմահայերին՝ արտասանելով իր գեղեցիկ և հունորի նուրբ զգացողությամբ գրված բանաստեղծություններից երկուսը:

Բոլոր հյուրերը հաճույքով դիտեցին տոնական համերգը, որը կազմակերպվել էր Յալթայի հայկական համայնքի երիտասարդական կազմակերպության ղեկավար Տատյանա Սարգսյանի կողմից՝ մասնակցությամբ «Արարատ» պարի համույթի Սիմֆերոպոլի ու Եվպատորիայի խմբերի, անհատ կատարողների: Համերգը վարում էր Վահան Վերմիշյանը:

Վերջում Յալթայի հայկական համայնքը տոնի բոլոր մասնակիցներին հյուրասիրեց մատաղով ու հայկական ավանդական խորովածով:

Ավելի ուշ Ղրիմահայ երիտասարդների միությունը դեպի Սուրբ Հռիփսիմե եկեղեցի տանող աստիճանների վրա սփռեց Հայաստանի Հանրապետության 30 մետրանոց դրոշը:

17 июня Святая Армянская Апостольская церковь отмечала праздник святых дев Рипсимэянци.

В этот день в Армении и во всех странах мира, где есть армянская диаспора и храмы, чтят память святой Рипсимэ – раннехристианской армянской святой мученицы. Праздник отмечается в понедельник, через неделю после Пятидесятницы.

В ялтинской церкви Св. Рипсиме в этот день святую литургию провёл настоятель, иерей Тер-Манасэ Наданян, а затем состоялся концерт и традиционный обед любви – матах.

На празднике присутствовал епископ Ялтинский, викарий Симферопольской епархии Нестор.

Кроме крымских армян, было много гостей других национальностей. Среди них – известный поэт-песенник Илья Резник. Он выступил во время концерта, выразил своё уважение к ар-

БОЛЬШОЙ ПРАЗДНИК В ХРАМЕ СВЯТОЙ РИПСИМЭ

мянскому народу и в знак солидарности и дружбы с пафосом и тонким юмором прочитал два своих произведения.

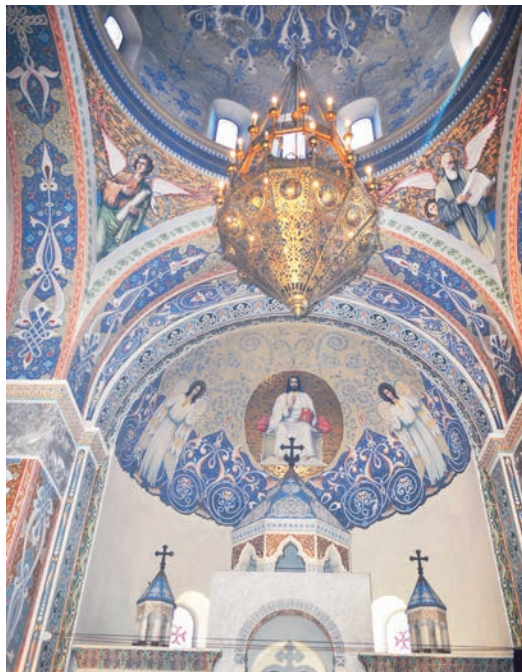
ИСТОРИЯ ПРАЗДНИКА

В 301 году в Армению пришли 37 христианских дев, бежавших из Рима вследствие гонений на христиан. Покоренный красотой одной из них, девы по имени Рипсимэ, царь Трдат III пожелал овладеть ею. Отказ девы, заявившей, что она принадлежит только Христу, привёл царя в неописуемую ярость. Он велел убить Рипсимэ, её наставницу Гаянэ и их подруг, давших тот же обет.

Спустя девять дней святой Григорий Просветитель отыскал мощи мученически погибших дев и предал их земле, после чего построил часовни во имя мучениц. Впоследствии именно в этих местах были возведены церкви святых Рипсимэ, Гаянэ и Шогакат.

Сам же царь Трдат после казни невинных христианок стал одержим бесами. От бесноватости царя исцелил крестивший его Григорий Просветитель. После этого, поверив в силу христианской веры, Трдат крестился сам, а затем крестил народ и провозгласил христианство государственной религией в Армении.

Մի Վարդավառ էլ անցավ մեծ շուքով և ուրախ տրամադրությամբ

Ղրիմի Սուրբ Խաչ վանքի տարածքում մեծ շուքով նշվեց Վարդավառը՝ Քրիստոսի Պայծառակերպության տոնը: Վանքի Սուրբ Նշան տաճարում սուրբ և անմահ պատարագ մատուցեցին Ղրիմի և Ռոստովի մարզի հայ հոգևորականները՝ տեր Մխիթար արեղա Գրիգորյանի գլխավորությամբ: Պատարագի աղոթքներն ու սրբասացությունը բարձրաձայնվում էին վանքի ողջ տարածքով մեկ, և նույնիսկ կազմակերպական հարցերով զբաղված հավատացյալներն հնարավորություն ունեին անմասն չմնալու պատարագի տոնական մթնոլորտից:

Դրանից հետո սկսվեց ժողովրդական տոնախմբությունը: Մանուկները խաղացին, երգեցին ու պարեցին մեղվի զգեստ հագած անիմատորի հետ, պատանիներն սկսեցին «ջրոցին» և շուտով համարյա բոլոր ներկաները՝ մեծ թե փոքր, թրջված զգեստներով միացան ուրախ «մենամարտերին»՝ աշխատելով «վրեժ լուծել հակառակորդից»:

ու հիացական բացականչություններով էին ընդունում ամեն մի ելույթ:

Վերջում Սոնյա Կիլաֆյանի համույթի ղեկավարներն ու արտիստները պարզևատրվեցին Ղրիմի ազգությունների պետական կոմիտեի և Ղրիմի հայկական ինքնավարության պատվոգրերով՝ Դոնի Ռոստովի մարզում դրիմահայ մշակույթի պահպանման ու զարգացման գործում ունեցած ավանդի համար:

Համերգի երկրորդ մասում ելույթ ունեցան «Արարատ» պարի համույթի սաները, երիտասարդ երգչուհի Իլոնա Սարգսյանը, դուդուկահար Սանասար Թովմասյանը, արտասանեցին Մարիա Թովմասյանն ու Գաբրիել Այվազովսկու անվ. հայկական դպրոցի աշակերտ Բելլա Հարությունյանը:

Ամբողջ օրն անցավ ուրախ ջրախաղերով, երգով ու պարով:

Հայկական համայնքի նախագահ Գեորգի Հակոբյանի և դրիմահայ ազգային խորհրդի տնտեսական հանձնաժողովի անդամների կողմից բոլոր հյուրերին ավանդական մատաղ մատուցվեց: Միրո ճաշ մատուցվեց նաև Սուրբ Խաչ վանքի կողմից:

Տոնը կազմակերպվել էր ՂՀ ազգությունների պետական կոմիտեի և Ժողովուրդների բարեկամության տան աջակցությամբ՝ հանձին Շամիր Խուբլարյանի և Լարիսա Սոկիրսկայայի:

Կազմակերպման ու անցկացման հարցում, բացի համայնքի ղեկավարներից, հսկայական օգնություն ցուցաբերեցին Նադեժդա Բուլախովան, Թամարա Վինոգրադսկայա-Գրիգորյանը, Բադրասար Թովմասյանը, Վազգեն Սարգսյանը, Քրիստինե Հակոբյանը, Ղրիմի հայ երիտասարդության ԿԱՄՔ միության և «Մայրիկ» լիգայի ակտիվիստները, որոնք շուրջ տասը ժամ տևած իրենց անխոնջ աշխատանքի գնով ապահովեցին բոլոր հյուրերի տոնական խնջույքն ու հարմարավետ հանգիստը:

Խմբագիր

Տոնի բացման պաշտոնական արարողությանը մասնակցեցին ու ելույթ ունեցան Ղրիմի Հանրապետության ազգամիջյան հարաբերությունների և բռնագաղթված քաղաքացիների գործերի պետական կոմիտեի նախագահի առաջին տեղակալ Ալեքսանդր Պոպովը, ՂՀ Պետական խորհրդի ազգամիջյան հարաբերությունների հանձնաժողովի նախագահ Յուրի Գեմպելը, Ղրիմի հայկական ազգամշակութային ինքնավարության նախագահ Գեորգի Հակոբյանը:

Կայացած համերգային մեծ ծրագրի զարդը դարձավ Ռոստովի մարզի հայկական Չալթը գյուղի «Հուսո աստղ» երգի ու պարի թատրոնի ելույթը: Վարդավառի ուխտավորները ծափողոյններով

СИЛА ВОДЫ ОКРЫЛЯЕТ ДУШУ

Лето всегда богато на интересные путешествия. Многие из них остаются в памяти навсегда. Думаем, что праздник, на котором мы побывали в воскресный день 28 июля, будет вспоминаться нам как самое яркое событие.

В 3-х километрах от Старого Крыма, на живописных горных склонах, покрытых густым лесом, гордо возвышается монастырь Сурб Хач. Именно там, на его подворье, армянская ди-

аспора отмечала ежегодный традиционный Вардавар – один из самых любимых у детей и взрослых летний религиозный праздник.

Говорят, что монастырь Сурб Хач, название которого в переводе означает Святой крест, обладает созидательной силой. Находясь здесь, обретаешь душевный покой, забывая обо всём суетном.

Праздник начался с литургии в стенах древнего храма, после окончания которой собравшихся гостей ждала трапеза с вкуснейшими армянскими блюдами. Затем у фонтана с родниковой водой все желающие приняли участие в традиционном древнем обряде «поливалки», от которого были в восторге как взрослые, так и дети.

После этого собравшиеся на праздник смогли

насладиться зажигательными народными танцами и песнями концертной программы.

На Вардавар ежегодно съезжаются гости из разных уголков России, ближнего и дальнего зарубежья.

Благодаря усилиям организаторов – Региональной армянской национально-культурной автономии РК и Викариата по Крыму Российской и Ново-Нахичеванской епархии Святой Армянской Апостольской церкви при содействии Государственного комитета по делам межнациональных отношений и депортированных граждан Республики Крым и Дома дружбы народов, он стал любимым праздником, который укрепляет межнациональное согласие, сохраняя этнокультурную самобытность и традиции армян, проживающих в Крыму.

До новой встречи на Вардаваре!

Маргарита Попандопуло

ОСВЯЩЕНИЕ ВИНОГРАДА

18 августа Армянская Апостольская церковь праздновала Успение Пресвятой Богородицы. В этот день во всех армянских церквях совершается обряд освящения винограда.

В церкви Св. Акопа иерей тер Нерсес Хананян отслужил праздничную литургию, после чего настоятель церкви освятил виноград, принесённый прихожанами.

Всех прихожан угостил привезённым из Армении сладким виноградом крёстный церкви Ашот Месропян.

Օգոստոսի 18-ին Միմֆերոպոլի Սուրբ Հակոբ եկեղեցում Մարիամ Աստվածածնի Վերափոխման տոնի պատարագը մատուցեց և Խաղողօրհնէքի կարգ կատարեց տեր Ներսէս քահանա Խանանյանը, եկեղեցու այս տարվա քավորի՝ Աշոտ Մեսրոպյանի աջակցությամբ: Վերջինս բոլոր ներկաներին հյուրասիրեց Հայաստանից բերված խաղողով:

ПРАЗДНИК «АБРИКОС» В МОСКВЕ ПРЕВЗОШЁЛ ВСЕ ОЖИДАНИЯ

Незабываемая атмосфера царила 6 июля в Екатерининском парке Москвы, где Союз армян России при поддержке Правительства столицы организовал ежегодный многонациональный праздник «Абрикос». В этот день парк посетили более 35 тысяч жителей и гостей столицы, которые в атмосфере дружбы, добра и сердечного общения познакомились с традициями разных народов, встретили старых и обрели новых друзей. В этом им активно помогли более 150 волонтеров – членов ассоциации «САР-Волонтеры».

Более пятисот артистов и коллективов разных национальностей, единственная в мире абрикосовая ёлка, детский вокальный фестиваль «Абрикосик», джаз, кукольные спектакли, аниматоры, показательные выступления спортсменов, угощения свежеспечённым лавашем, армянской хапамай, шашлыками и, конечно же, абрикосами, специально к празднику рано утром доставленными самолётом из Армении. Это и многое другое ожидало посетителей парка в этот замечательный и, вопреки прогнозам, по-армянски солнечный день.

Традиционно одним из самых популярных спортивных развлечений на празднике являются турниры по нардам и шахматам, настольный и большой теннис. В этом году к ним добавился и футбольный турнир «Абрикосовый мяч», в котором приняли участие шесть лучших команд Межнационального футбольного союза. В результате бескомпромиссной борьбы со счётом 3:0 команда «Арагат-Ярославль» победила африканскую «Биафру».

Новшеством «Абрикоса» в этом году стали также творческая встреча с известными поэтами

и писателями, авторами журнала «Дружба народов» и мастер-класс «Басни Эзопа» от театральной мастерской Греческого культурного центра.

Мэр Москвы Сергей Собянин, который в прошлом году лично посетил Екатерининский парк, отметил, что праздник «Абрикос» символизирует гостеприимство, единство и дружбу и с каждым годом становится всё более интересным и популярным среди москвичей. Его приветствие зачитал руководитель Департамента национальной политики и межрегиональных связей Правительства Москвы Виталий Сучков.

Президент Союза армян России Ара Абрамян сердечно поблагодарил Правительство Москвы за постоянную поддержку этого и других проектов, направленных на создание в городе атмосферы дружбы и согласия. Руководитель ФАДН Игорь Баринов с удовлетворением констатировал, что праздник «Абрикос» уже шагнул за пределы Москвы и проходит в других регионах, а в столице стал своеобразной визитной карточкой Союза армян России. Он поблагодарил САР и лично Ара Аршавиновичу, отметив: «Такие дни

очень важны для нашей страны. Через искусство, традиции и обычаи мы узнаем лучше друг друга, а узнавая, начинаем лучше относиться. Это своеобразная прививка от национализма. И чем больше будет таких светлых, праздничных и красивых дней с неповторимым вкусом абрикоса, тем дружнее и сильнее будет наша страна».

Председатель Московской городской Думы, Алексей Шапошников, поприветствовав гостей на армянском языке, добавил: «Как невозможно представить дудук без абрикоса, так и невозможно представить Москву без этого праздника. И ваши аплодисменты являются наградой для самой мощной, сильной и замечательной организации – Союз армян России». Он вручил благодарности коллективу Союза армян России и его президенту Ара Абрамяну.

Заместитель Постоянного представителя Республики Крым при Президенте РФ Александр Степанян в своём выступлении, в частности, сказал: «Сегодняшний праздник – это праздник души. Несмотря на то, что «Абрикос» является многонациональным праздником, а по-другому в России и не может быть, частичка армянской души присутствует на нём. Абрикос мне напоминает сердце. Я хочу, чтобы у каждого в сердце осталась частичка «Абрикоса».

ДАНЬ ПАМЯТИ ВЕЛИКИХ БРАТЬЕВ

Представители Армянской общины Крыма во главе с её председателем Георгием Акоюном возложили цветы к беломраморному памятнику братьям Айвазовским в Симферополе (автор – народный художник Армении Левон Токмаджян). В церемонии возложения участвовал настоятель армянской церкви Св. Акопа г. Симферополя, иерей тер Нерсес Хананян. Акция была приурочена ко дню рождения великого мариниста Ованеса (Ивана) Айвазовского.

Исполком РАНКА РК принял решение проводить возложение каждый год в день рождения великого мариниста.

Հայկական ազգամշակութային ինքնավարության ներկայացուցիչները, Հովհաննես Այվազովսկու ծննդյան օրվա կապակցությամբ, Միմֆերոպոլի կենտրոնական հրապարակում ծաղիկներ դրեցին Այվազովսկի եղբայրների մարմարակերտ հուշարձանին:

БЕЛЫЕ РУБАШКИ, БАНТИКИ, ЦВЕТЫ...

Хотя первое сентября в этом году пришлось на выходной, но в Армянской школе им. Габриэла Айвазовского День знаний решили провести именно в этот символический день.

Появилась и ещё одна школьная традиция: начало учебного года отмечать в «Армянском дворике» вместе с учениками, родителями, дедушками и бабушками, руководством и активом армянской общины.

Директор учебного заведения Тамара Виноградская (Григорян) вместе с учителями и учени-

ками устроила праздник для всех. Он был особенным для малышей, которые впервые войдут в классы изучения родного языка.

Постаралась и молодёжь, оформив пока ещё неприглядную сцену дворика разноцветными шарами и флагом Армении.

Всё было торжественно и чинно: белые рубашки и бантики, букеты цветов и, конечно, волнение. После директора детей поздравили председатель РАНКА РК Георгий Акопян и от имени национального совета вручил им подарки.

Благодарности, концертные номера и поздравления чередовали друг друга. Учителя Анжела Аветисян и Гоар Петросян услышали много лестных слов от родителей, а цветов было целое море. Конечно, прозвучал и первый звонок. Первоклассница Элина Петросян на плечах у выпускника школы Левона Вермишяна еле удерживала тяжёлый, но очень звонкий колокольчик.

После торжественной линейки все поехали в церковь Св. Акопа Симферополя, где иерей тер Нерсес Хананян провёл литургию, благословил учеников и родителей, прочитал проповедь о важности знания родного языка, подчеркнув при этом, что человек в первую очередь должен быть армянином и христианином в душе.

Ваган Вермишян

Նախագահ Արմեն Սարգսյանի շնորհավորանքը Գիտելիքի և դպրության օրվա առթիվ

Միրելինե՛րս,

Այսօր սեպտեմբերի 1-ն է՝ Գիտելիքի և դպրության օրը, ինչի առթիվ ջերմորեն շնորհավորում եմ բոլորիդ:

1902 թվականի սեպտեմբերի 1-ին Ֆրանսիայում տեղի ունեցավ «Ճանապարհորդություն դեպի Լուսին» համր ֆիլմի պրեմիերան, որը Ֆանտաստիկ պատմություն էր մի խումբ տիեզերագնացների՝ դեպի Լուսին ճանապարհորդության մասին: Այն հեղափոխական էր ոչ միայն ամբողջ ֆիլմարտադրության, այլև մարդկային մտածողության մեջ՝ որպես անիրականալի երագանք: Տասնյակ տարիներ անց թռիչքը դեպի Լուսին դարձավ իրականություն, որովհետև ռեժիսոր Ժորժ Մելիտսի ֆիլմը ստիպել էր մտածել ոչ միայն կինոռեժիսորներին: Սա պատմություն է այն մասին, թե ինչպես մեկ մարդը, մեկ գաղափարը կարող են մեծ գործ անել և զարգացնել աշխարհը, ինչպես պետք է երագել և հավատալ երագանքին:

Միրելի՛ երեխաներ, աշակերտներ, ուսանողներ, Ձեզնից յուրաքանչյուրը հնարավորություն ունի դա անել՝ թե՛ նրանք, ովքեր այսօր ոտք դնելով դպրոց կամ այլ կրթական հաստատություն՝ հանդիպեցին հին ընկերների, և թե՛ նրանք, ովքեր առաջին անգամ երկյուղած մտել են դպրոց ու հայտնվել զարմանքի ու ինչ-որ տեղ դեռևս անորոշության աշխարհում: Երկու դեպքում էլ, դուք, սիրելիներս, գիտելիքի ձեռքբերման

ճանապարհին եք: Ձեզնից ոմանք արդեն անցել են որոշակի հատված, մյուսները դեռ առաջին քայլն են անում, ոմանք արդեն մասնագիտական կողմնորոշման որոնումների մեջ են, ոմանք էլ գրեթե մասնագետ են:

Ամեն ինչ առջևում է, անգամ եթե դուք մտածում եք, թե արդեն շատ բան կամ նույնիսկ ամեն ինչ գիտեք: Հավատացեք, որ սովորելու բան միշտ էլ կա, որովհետև աշխարհում ամեն պահ մի նոր բան է ծնվում, որովհետև մարդն անընդհատ մտածում է՝ անկախ տարիքից և ունեցած գիտելիքից: Միտքը մեր բնական ռեսուրսն է, որը դպրոցում կամ բուհում վերածում ենք գիտելիքի կամ համադրում գիտելիքի հետ, և որքան շատ զարգացնենք մեր միտքը, որքան շատ գիտելիք ձեռք բերենք ու արտահանենք արդյունքը, այնքան կզարգանանք մենք և մեր երկիրը: Կհզորանանք բոլորս միասին՝ յուրաքանչյուրիս ջանքի, գիտելիքի, աշխատանքի ու նվիրումի միջոցով, նրանց շնորհիվ, ովքեր աշակերտ և ուսանող են, ովքեր մանկավարժ են՝ հավատարիմ Ուսուցչի բարձր կոչմանը, ովքեր չեն զլանում սովորել ու սովորեցնել, ովքեր գիտեն գիտելիքի արժեքը, գիտելիքի ուժը:

Մաղթում եմ ձեզ հաջողություն և ձեր բոլոր իդեալների ու երագանքների իրականացում:

ЗОЛОТО АРМЯН

Мы возобновляем рубрику «Золото армян», в которой рассказывается о наших детях, достигших определённых успехов в разных сферах жизни

100 баллов. Высшее достижение!

Если у нас, армян, есть такие талантливые дети, как Нарек Енгибарян, Карина Гевондян и Светлана Соломонян, то нам другое богатство и не нужно, ибо это самое, самое, о котором может мечтать любой народ. Они – наше будущее, дороже любого золота, и ни за какое золото или бриллианты его не купишь. Просто их надо беречь, всячески поощрять и дать возможность использовать свой талант и знания на благо людей.

Прочтите их короткие биографии и об их достижениях в таком юном возрасте. Если сопоставить эти две вещи – пока ещё небольшой жизненный путь и то, чего они уже достигли, то удивляешься и одновременно гордишься ими с надеждой и уверенностью, что это только начало их дороги к вершинам. Так пожелаем им доброго, плодотворного и полез-

ного для человечества пути! Пусть их имена в будущем будут стоять наряду с именами таких выдающихся армян, как Виктор Амбарцумян, Иван Айвазовский, Арам Хачатрян, братья Алиханяны, Артём Микоян, Ованес Адамян и другие.

Так держать, ребята!

Светлана Соломонян родилась в 1998 году в Горловке (Украина). В 2000 году семья переехала в Крым, Симферополь. В 2002 году Светлана в 4-летнем возрасте поступила в музыкальную школу по классу фортепиано. С первого же года обучения участвовала в различных конкурсах. В 2014 году окончила два отделения музыкальной школы – фортепиано и вокала. В этом же году поступила в Симферопольское музыкальное училище.

По его окончании с 2017 по 2019 год продолжила образование в Краснодарском музучилище и работала в музыкальной школе преподавателем.

В 2019 году поступила на бакалавриат специальности «менеджмент музыкального исполнительства» историко-теоретического факультета Московской государственной консерватории им. П. И. Чайковского.

Нарек Карапетович Енгибарян родился 3 июня 2001 года в Симферополе.

Родители: мать – Седракян Светлана Сраповна, отец – Енгибарян Карапет Нерсесович.

С 2008 года обучался в гимназии №1 им. К. Ушинского. Начиная со второго класса по одиннадцатый, оканчивал учебный год с итоговыми оценками «отлично». Принимал активное участие в общественной жизни, был членом самоуправления заведения.

Неоднократно становился призёром и победителем во Всероссийских олимпиадах школьников по русскому языку, химии, биологии.

В 11 классе участвовал в олимпиаде школьников «Ломоносов» I уровня Московского государственного университета им. М. Ломоносова, получил диплом III степени.

Десятиклассником в 2017–2018 учебном году получал стипендию Совета министров Республики Крым за успехи в научно-исследовательской работе.

В 11 классе был стипендиатом Государственного Совета Республики Крым за значительные успехи в учёбе, науч-

ной и творческой работе.

В 2019 году окончил гимназию №1 им. И. Курчатова, получил аттестат о среднем общем образовании с отличием, а также медаль «За особые успехи в учении».

Сдал Единый государственный экзамен по химии на 100 баллов и был отмечен благодарствен-

ным письмом Главы Республики Крым, Председателя Совета министров Республики Крым С. Аксёнова.

После окончания гимназии и успешной сдачи Государственной итоговой аттестации в форме ЕГЭ 29 июля 2019 года был зачислен на первый курс факультета биологии и биотехнологии по программе бакалавриата «Клеточная и молекулярная биотехнология» Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики» в г. Москве.

Карина Рубеновна Гевондян родилась 24 ноября 2001 года в городе Симферополе.

Родители: мать – Гевондян Нина Андреевна, отец – Гевондян Рубен Навасартович.

С 2008 по 2018 года обучалась в МБОУ СОШ № 40 им. В. Скугаря.

С 2018 по 2019 – в МБОУ СОШ № 27 им. В. Маргелова.

Впечатляют её достижения в таком юном возрасте. Она – победитель муниципального этапа Всероссийской олимпиады школьников по химии за 10 и 11 класс, регионального этапа Всероссийской олимпиады школь-

ников по химии за 11 класс, межрегиональной олимпиады школьников «Будущие исследователи – будущее науки» за 11 класс (диплом первой степени), олимпиады школьников «Ломоносов» за 11 класс (диплом первой степени). Была призёром муницип-

пального этапа Всероссийской олимпиады школьников по биологии за 10 и 11 класс, регионального этапа Всероссийской олимпиады школьников по химии за 10 класс, межрегиональной олимпиады школьников «Будущие исследователи – будущее науки» за 10 класс (диплом второй степени).

Карина Гевондян закончила школу с золотой медалью, аттестатом с отличием и результатом 100 баллов за ЕГЭ по химии.

29 июля 2019 года зачислена на лечебный факультет Российского национального исследовательского медицинского университета им. Н. Пирогова.

КОМАНДА ИЗ АРМЕНИИ ЗАВОЕВАЛА ПЯТЬ БРОНЗОВЫХ МЕДАЛЕЙ НА МЕЖДУНАРОДНОЙ ОЛИМПИАДЕ ПО ФИЗИКЕ

Международная школьная олимпиада по физике состоялась 7–15 июля в Тель-Авиве (Израиль). В ней приняли участие учащиеся 11-го и 12-го классов Ереванской специальной физико-математической школы Ева Унанян, Давид Зограбян, Кристине Григорян, Айк Мурадян, Давид Киракосян. Все они вернулись домой с медалями.

В прошлом году команда из Армении завоевала одно серебро и одну бронзу, а также получила почетную грамоту.

Напомним, что школьники из России на той же олимпиаде завоевали четыре золотые и одну серебряную медаль

Մեր բոլոր աշակերտները մեղավներով վերադարձան Ֆիզիկայի ամենահեղինակավոր օլիմպիադայից

Հուլիսի 7–15-ը Թել-Ավիվ քաղաքում անցկացված «Ֆիզիկա» առարկայի 50-րդ հոբելյանական միջազգային օլիմպիադայում Հայաստանի թիմը նվաճել է 5 բրոնզե մեդալ: Մեղավակիր աշակերտներն են Եվա Հունանյանը, Դավիթ Չոհրաբյանը, Քրիստինե Գրիգորյանը, Հայկ Մուրադյանը և Դավիթ Կիրակոսյանը: Նրանք բոլորը սովորում են Ա. Շահինյանի անվան ֆիզիկամաթեմատիկական դպրոցում:

«Հայ ձայն» լրատվականի հետ զրույցում աշակերտների հաջողությունների մասին պատմեց Ֆիզիկայի հանրապետական օլիմպիադայի հանձնաժողովի անդամ Բիլոր Կուրդիյանը: Ըստ նրա՝ այս տարի Ֆիզիկայի միջազգային օլիմպիադային մասնակցում էր 78 երկիր, այդ թվում՝ Հայաստանը, և մեր երկիրը ներկայացնող բոլոր աշակերտները վերադարձել են մեղավներով:

«Հայաստանի թիմը ձևավորվում է հանրապետական օլիմպիադաների արդյունքում. ընտրվում են 5 լավագույն աշակերտներ, ովքեր Հայաստանը ներկայացնում են միջազգային օլիմպիադայում: Այս տարվա մեր գլխավոր հաջողությունն այն էր, որ բոլոր մասնակիցները մեղավներով վերադարձան Ֆիզիկայի ամենահեղինակավոր օլիմպիադայից, որը հատկապես աչքի է ընկնում իր խնդիրների բարդությամբ և աշխարհագրությամբ», – ասաց մեր զրուցակիցը:

Նրա խոսքերով՝ միջազգային օլիմպիադայում մեղավներ նվաճած աշակերտների առաջ Հայաստանում բաց են բոլոր ուսումնական հաստատությունների դռները. «Մեղավակիր աշակերտները կարող են անվճար և առանց քննությունների ընդունվել հայաստանյան ցանկացած բուհ, իսկ տղաները տարկետում են ստանում Չինված ուժերից: Այսինքն, եթե դու միջազգային օլիմպիադայից մեղավ ունես, ուրեմն քո առջև բոլոր դռները բաց են»:

Ինչ վերաբերում է աշակերտների շրջանում ֆիզիկայի նկատմամբ հետաքրքրությանը, Կուրդիյանը նշեց, որ այն ուղիղ համեմատական է աշխատաշուկայի պահանջարկին: «Այս առար-

կան առավել պահանջված կղառնա, երբ ունենանք գործարաններ ու ընկերություններ, որտեղ անհրաժեշտ կլինեն ֆիզիկամաթեմատիկական ու ինժեներական մասնագիտությունները: Օրինակ՝ հիմա Հայաստանում գործում են «Սինոփսիս» և «Մենթալ գրաֆիկա» ընկերությունները, կամ, օրինակ, «Նեյ-շնյ ինսթրումենթսը», որոնք հիմնված են հենց այս մասնագիտությունների վրա: Ներկայումս Հայաստանում կառուցվում է ինժեներական քաղաք, որը մեծ թափ է հաղորդելու այս մասնագիտությունների տարածմանը», – ասաց նա:

Կուրդիյանը նկատեց, որ ֆիզիկամաթեմատիկական մասնագիտացում ունեցողների պահանջարկն օրեօր ավելանում է. «Հիմա աշխատաշուկայում պահանջարկն ավելի մեծ է, քան ուսանողների քանակը: Գործատուները մարդ են փնտրում, չունեն աշխատող: Սակայն պետք է նշեմ, որ ֆիզիկայի կամ հարակից առարկաների նկատմամբ հետաքրքրությունը ևս ավելանում է, որովհետև երեխաները զգում են, որ կարող են իրենց սոցիալական կարիքները բավարարել այդ աշխատանքով: Իսկ երբ այդ ընկերությունները չկային, երեխաներն էլ չէին ձգտում ձեռք բերել այս մասնագիտությունները»:

Գոհար Ավետիսյան
<https://haydzayn.com>

ՍՈՎՈՐԻՐ ՃԻՇՏ ԽՈՍԵԼ ՀԱՅԵՐԵՆ

ՀՈՐԴՈՐԱԿ 4

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼ ԵՆՔ ՁԵՉ ԿԱՄ ՁԵՉՆԻՑ, ԲԱՅՅ ՇՆՈՐՀԱԿԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՆՔ ՀԱՅՏՆՈՒԾ ՁԵՉ

Շնորհակալ եմ և **շնորհակալ լինել** բայական միավորները պահանջում են ո՛ւմ, ինչի՞ն, ումի՞ց, ինչի՞ց հարցերին պատասխանող լրացումներ: Այսինքն՝ մենք կարող ենք շնորհակալ լինել ինչպես մեկին, այնպես էլ մեկից: Բերենք օրինակներ.

«Շնորհակալ ենք ծնողներին (ո՛ւմ) զգոնության համար»:

«Շնորհակալ եմ իմ բախտին (ինչի՞ն), որ այս ժամանակներում եմ լույս աշխարհ եկել»:

«Անչափ շնորհակալ եմ Աստուծուց (ումի՞ց), որ ինձ անցկացրեց այդ փորձությունների միջով, երազելու հնարավորություն տվեց»:

«Շարթաթերթից (ինչի՞ց) շնորհակալ եմ, որով հետև նրա հարցազրույցից հետո տունս վերանորոգեցին»:

«Հեռացա՝ շնորհակալ լինելով այն կնոջը (ո՛ւմ), որն ասաց. «Հիշի՛ր, մարմնական ցավն անցողիկ է, հոգեկանը՝ ընդմիշտ տանջող»:

«Շնորհակալ եղանք թատրոնի տոմսավաճառից (ումի՞ց)»:

«Դուք պետք է շնորհակալ լինեք ճակատագրին (ինչի՞ն), որ Ձեզ պարզեց է այդպիսի արտաքին»:

«Հարկավոր էր շնորհակալ լինել ճակատագրից (ինչի՞ց). այս բոլորը նա հասկանում էր»:

Վերջին տարիներին պաշտոնական խոսքում և զանգվածային տեղեկատվության միջոցներում շնորհակալ եմ և շնորհակալ լինել միավորների հետ կիրառվում են հիմնականում տրական հոլովով լրացումներ (շնորհակալ եմ քեզ, զինվորին, ոստիկանությանը և այլն): Ինչպես տեսանք, կարելի է նաև շնորհակալ լինել քեզնից, զինվորից, ոստիկանությունից, քանի որ սովորական է բացառական հոլովի գործածությունը հոգեկան վիճակ, դրություն և համանման իմաստներ արտահայտող բայերի հետ (վախենալ, ձանձրանալ, սարսափել, զգուշանալ և այլն): Ուրեմն, ինչպես որ խոսվում, սարսափում ենք մեկից, այնպես էլ՝ գոհանում ենք մեկից, շնորհակալ լինում մեկից:

Այժմ անդրադառնանք **շնորհակալություն հայտնել** և **շնորհակալություն** միավորներին: Սրանք պահանջում են ու՛մ, ինչի՞ն հարցերին պատասխանող լրացումներ:

«Խորին շնորհակալություն եմ հայտնում իմ թեկնածությունն առաջադրած կազմակերպություններին և ընկերներին» (ու՛մ):

«Հատուկ շնորհակալություն ենք հայտնում իմ բազրությանը» (ինչի՞ն):

«Շնորհակալություն ձեզ (ո՛ւմ), պարո՛ն Գևորգ, շնորհակալություն»:

Բացառական հոլովով լրացումների կիրառությունը սխալ է (շնորհակալություն հայտնել բարերարից):

Այսպիսով՝

շնորհակալ եմ և **շնորհակալ լինել** բայերի հետ հավասարապես գործածել տրական և բացառական հոլովով լրացումներ (Շնորհակալ ենք ձեզ / ձեզնից, որ հետևում էք մեր խորհուրդներին),

շնորհակալություն հայտնել և **շնորհակալություն** միավորների հետ գործածել միայն տրական հոլովով լրացումներ (Շնորհակալություն ենք հայտնում / շնորհակալություն ձեզ համագործակցության համար):

ԼԵՉՎԻ ԿՈՄԻՏԵ

голубь масиса # 3 2019

ՍԱՅՅԱՑ ԵՂԱՎԵՐ

В этом году исполнилось 150 лет со дня рождения великого армянского композитора, певца, музыковеда, фольклориста, хормейстера, педагога, основателя национальной армянской композиторской школы, архимандрита Комитаса (Согомон Согомонян).

ԿՈՄԻՏԱՍ – 150

Լրացավ հայ երգահան, երգիչ, երաժշտագետ, վարդապետ և ուսուցիչ, բանահավաք, խմբավար, մանկավարժ, հայկական ազգային կոմպոզիտորական դպրոցի հիմնադիր Կոմիտասի ծննդյան 150-ամյակը:

Կոմիտասը (Սողոմոն Գևորգի Սողոմոնյանը) ծնվել է 1869 թվականի սեպտեմբերի 26-ին (հոկտեմբերի 8-ին) Փոքր Ասիայի Քյոթահիա քաղաքում: Հոր՝ Գևորգ Սողոմոնյանի ընտանիքը գաղթել էր Նախիջևանի Գողթն գավառի Ցղնա գյուղից, իսկ մայրը՝ Թագուհի Հովհաննիսյանը, արմատներով Բուրսայից էր: Սողոմոնը նրանց միակ զավակն էր: Երբ Կոմիտասը ընդամենը 6 ամսական էր, մահացավ նրա մայրը, իսկ տասը տարեկանում տղան կորցրեց նաև հորը: Դրանից հետո նրան սկսում է դաստիարակել հորական տատը՝ Մարիամը:

1875 – 1880 թթ. Սողոմոնը սովորում է Քյոթահիայի միջնակարգ ուսումնարանում, որն ավարտելուց հետո մեկնում է Բուրսա՝ ուսումը շարունակելու:

Սողոմոնի կյանքում շրջադարձային էր 1881 թվականի սեպտեմբերը, երբ նա Քյոթահիայի հոգևոր առաջնորդ Գևորգ վարդապետ Դերձակյանի հետ մեկնեց Էջմիածին: Վերջինիս Գևորգ Դ կաթողիկոսը հրահանգել էր իր հետ Քյոթահիայից մի որբ աշակերտ բերել: Հոկտեմբերի 1-ին Սողոմոնը ներկայացավ կաթողիկոսին: Վերջինս սկսեց խոսել հայերեն, և տղան ոչինչ չհասկացավ: Երբ կաթողիկոսն ասաց, որ տղան այդտեղ անելիք չունի, քանի որ չգիտի հայերեն, Սողոմոնը պատասխանեց, թե եկել է սովորելու ու երգեց «Լույս զվարթ»-ը: Երգելիս տղան նկատեց, թե ինչպես կաթողիկոսի աչքերից արցունքներ հոսեցին: Սողոմոնը դարձավ Գևորգյան ճեմարանի ուսանող:

Ճեմարանում նա սովորեց հայկական ձայնա-նիշերը՝ խազերը: Այստեղ բացահայտվեց երա-ժշտության նկատմամբ նրա մեծ սերը: Նա սկսեց ձայնագրել Էջմիածնի շրջակայքի գյուղերում լսած

երգերը, գյուղացիները նրան տվել էին «Նոտայի վարդապետ» անունը:

1890 թվականին Սողոմոնին շնորհվեց կուսակրոն սարկավագության վեցերորդ աստիճան: Նույն տարում նա երաժշտություն գրելու իր առաջին փորձերն արեց: 1891 թվականի մարտի 5-ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի «Արարատ» պաշտոնական թերթում հայկական ձայնանիշերով տպագրվեց նրա «Ազգային օրհներգ»-ը:

1893 թվականին Սողոմոնն ավարտեց Գևորգյան ճեմարանը, իսկ նույն տարվա հոկտեմբերին Խրիմյան Հայրիկի կոնդակով ճեմարանում նշանակվեց երա-ժշտության ուսուցիչ:

1894 թվականի սեպտեմբերի 11-ին Սբ. Գայանեի վանքում նա ձեռնադրվեց արեղա՝ Կոմիտաս անունով, իսկ մեկ տարի անց Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Սմբատյանի կողմից՝ վարդապետ:

1895 թվականին Կոմիտասն ավարտեց ժողովրդա-կան երգերի առաջին ժողովածուն՝ «Շար Ակնա ժո-ղովրդական երգերի», որը ներառում էր սիրային, հարսանեկան, օրորոցային և պարային 25 երգ:

1895 թվականի հոկտեմբերի սկզբին Կոմիտասը մեկնեց Թիֆլիս և վեց ամիս հարմոնիա ուսանեց Մակար Եկմայանի մոտ՝ խորացնելով հարմոնիայի եվրոպական սկզբունքների մասին գիտելիքները:

1896 թվականի հունիսին Կոմիտասը ժամանեց Բեռլին: Սկզբնական շրջանում մի քանի ամիս ուսա-նեց Ռիխարդ Շմիդտի մոտ: Այնուհետև ընդունվեց հանրահռչակ Բեռլինի կայսերական համալսարան:

Երբ Օսկար Ֆրայերը հիմնեց Բեռլինի Միջազգային երաժշտական ընկերությունը, նրա անդամ դարձավ նաև Կոմիտասը:

1899 թվականի մայիս-հունիս ամիսներին Կոմիտասը հանդես եկավ հայկական ժողովրդական և եկեղեցական երաժշտության մասին դասախոսություններով:

Բեռլինում ուսանելու տարիներին նա ուսումնասիրեց կոմպոզիցիայի տեսություն, հոգեբանություն, փիլիսոփայություն, խմբավարություն, մշակեց ձայնը, սովորեց դաշնամուր ու երգեհոն նվագել: Այդ տարիներին գրեց երգեր, ռոմանսներ, խմբերգեր, մշակեց ժողովրդական երգեր:

1899 թվականին տպագրվեց Կոմիտասի «Հայ եկեղեցական երաժշտություն» ուսումնասիրությունը: Նույն թվականին նա վերադարձավ Էջմիածին, վերծանեց առողջանության խազագրությունը սկզբնաղբյուրների հետազոտության հիման վրա՝ ընդհանրացնելով իր ժամանակի գործնական թվերգության տվյալները:

Վերադառնալով Գևորգյան ճեմարան՝ Կոմիտասը 1899 թվականի սեպտեմբերից սկսեց վարել Մայր Աթոռի դպրատանի պաշտոնը՝ ճեմարանում դասավանդելով երաժշտություն: Նա հավաքեց և սկսեց ղեկավարել մեծ բազմաձայն երգչախումբ, որով համերգներ տվեց Երևանում, Թիֆլիսում, Բաքվում:

Կոմիտասն ամառն անց էր կացնում Հայաստանի տարբեր գյուղերում՝ հավաքելով և մշակելով հայկական գեղջկական երգեր: 1903 թվականին լույս տեսավ ժողովրդական երգերի «Հազար ու մի խաղ» ժողովածուն: Հավաքագրման հարցում նրան օգնեց Մանուկ Աբեղյանը:

1906 թվականի դեկտեմբերին, երբ Կոմիտասն արդեն չէր դասավանդում ճեմարանում, սկսվեցին հայ ժողովրդական և հոգևոր երգերի մշակումներով համերգները Փարիզում: Այդ համերգներից մեկում տեղի ունեցած մի դիպվածի մասին Հրայր Աճառյանը գրել է. «Իմացեր եմ, որ 1906 թուին Փարիզի մեջ Կոմիտասի ցուցադրական մեկ համերգն վերջ, ֆրանսիացի յայտնի կոմպոզիտոր-դաշնակահար Կոդ Դեբիսին, ծունկի գալով կը համբուրէ Կոմիտասի ձեռքերը, ըսելով. «Հանճարեղ հայր Կոմիտաս, Ձեր երաժշտական հանճարին առջև կը խոնարհիմ...»:

1907 թվականի հունիսին Կոմիտասն Արշակ Չոպանյանի հետ մեկնեց Իտալիա և երեք շաբաթ աշխատեց Վենետիկի վանքում: Այնուհետև Հռոմում հանդիպեց Պիոս 10-րդ Պապին, որի օգնությամբ թանգարաններ մուտք գործելու հնարավորություն ստացավ, որտեղ կատարեց բազմաթիվ ուսումնասիրություններ:

1908 թվականի հունվար-ապրիլ ամիսներին Վահան Տեր-Առաքելյանի հետ համերգներ ունեցավ Իզդիրում, Վաղարշապատում, Երևանում և Բաքվում: Կոմիտասի համերգային շրջագայությունները նպատակ ունեին հասարակությանը ծանոթացնել հայ ժողովրդական երաժշտությանը և այդ ասպարեզում կատարած ուսումնասիրություններին:

1909 թվականի մարտին Թիֆլիսի Արքունական թատրոնում տեղի ունեցավ միջազգային եկեղեցական երաժշտության փառատոն, որում Կոմիտասի ղեկավարած երգչախումբը գրավեց առաջին տեղը:

Մեկ տարի անց Կոմիտասը ժամանեց Կոստանդնուպոլիս, որտեղ ստեղծեց «Գուսան» երգ-

չախումբը 300 անդամներով: Այնուհետև նա բազմաթիվ դասախոսություններ և համերգներ ունեցավ ամբողջ Եվրոպայում, Թուրքիայում և Եգիպտոսում՝ ներկայացնելով մինչև այդ շատ քիչ ճանաչված հայկական երաժշտությունը:

1915 թվականի ապրիլի 24-ին երիտթուրքական վարչակարգը շուրջ 600 հայ մտավորականների հետ ձերբակալեց նաև Կոմիտասին և աքսորեց Չանդը (Կոստանդնուպոլիսից 800 կմ հեռու): Երկու շաբաթ անց եվրոպական և ամերիկյան դեսպանների միջնորդությամբ նա ազատ արձակվեց և վերադարձավ Կոստանդնուպոլիս:

Աքսորից վերադառնալուց հետո Կոմիտասի առողջական վիճակը կտրուկ վատացավ: Եղեռնի քստմնելի դրվագները, իր աշխատանքների կորուստը ծանր ազդեցին նրա նուրբ և զգայուն ներաշխարհի վրա: Նա կորցրեց հոգեկան անդորրը՝ ծանր և խորը վերապրելով իրականության և իր ժողովրդի կործանման ողբերգությունը:

Վարդապետի մոտ ակնհայտորեն խորանում էին հետապնդման մանիայի ախտանշանները, և ըստ հուշագիրների՝ յուրաքանչյուր ցնցում և ձայն սարսափեցնում էր նրան: Կոմիտասին թվում էր, թե թուրքերն անընդհատ հետապնդում են իրեն, ուստի և նա ձգտում էր բացարձակ միայնության և լռության...:

Բժշկապետ Վահրամ Թորգոմյանը 1916 թվականի աշնանը, խորհրդակցելով Կոստանդնուպոլիսի հայտնի հոգեբույժ դոկտոր Գոնոսի հետ, Կոմիտասին տեղափոխեց Շիշլիի հիվանդանոցը, իսկ 1919 թվականի ապրիլին՝ Փարիզի Վիլ-Եվրայի հոգեբուժարան: 1922 թվականի օգոստոսին միջոցների սղության պատճառով նա տեղափոխվեց Վիլ-Շուիֆի հոգեբուժարան, ուր մնաց մինչև իր կյանքի վերջը:

Կոմիտասը վախճանվեց 1935 թվականի հոկտեմբերի 21-ին, առավոտյան ժամը 6-ին Վիլ-Շուիֆի հիվանդանոցում՝ գարշապարի թարախակալումից առաջացած բարդությունների հետևանքով: Մահից հետո ստեղծվեց նրա մահադիմակը: 1936 թվականին Կոմիտասի աճյունը փոխադրվեց Երևան և թաղվեց Կոմիտասի անվան պանթեոնում:

Անգնահատելի է Կոմիտասի հավաքչական ու գիտական աշխատանքը: Նա ժողովրդական երգերը գրառել է ազգագրագետի վարպետությամբ, գեղագետի պահանջկոտությամբ և գիտնականի վերլուծական դիտողականությամբ: Նրա հավաքած ավելի քան 4000 գեղջկական երգերը հայ ժողովրդական երգարվեստի անթոյրգիա են:

Կոմիտասը հիմնականում գրել է մեներգային և խմբերգային երգեր: Բացի այդ մեծ երեգահանը դիմել է նաև այլ ժանրերի. եգալի են նրա «Դաշնամուրային պարերը», «Անուշ», «Քաղաքավարության վնասները», «Վարդան» և «Սասունցի Դավիթ» օպերաները, որոնք չի վիճակվել ավարտել:

Մեծ հանճարի գրիչը չի սահմանափակվել միայն երաժշտությամբ. Կոմիտասը տասնյակ բանաստեղծությունների հեղինակ է: Սակայն դրանք վարդապետի կենդանության օրոք չեն տպագրվել: Կոմիտասն իրեն չէր համարում կոչումնավոր բանաստեղծ, նա գրում էր ինքն իր համար:

Քեզ չըսիրե՛ր, գեհեն կորել
Ու կըրակով հոգին փորել:
Քեզի սիրել՝ դըրախտ երթալ
Ու վարդերով քընանալ:

2008 թվականի հուլիսի 6-ին Զվերեկի 400-րդ տարեդարձի կապակցությամբ Զվերեկի Ազգային ժողովի հարևանությամբ տեղի ունեցավ Կոմիտասի բրոնզե կիսանդրու բացումը՝ ի ճանաչումն երաժշտության մեջ ընդհանուր առմամբ և հայկական երաժշտության մեջ մասնավորապես նրա ունեցած ներդրման: Մինչ այդ Կոմիտասի գրանիտե և բրոնզե հուշարձաններ էին կանգնեցվել Դետրոյդում:

2008 թվականի սեպտեմբերին թողարկվեց Կոմիտասի լավագույն երգերի նախադեպը չունեցող ձայնասկավառակը Իզաբել Բայրաքչարյանի կատարմամբ և Հայաստանի ֆիլիարմոնիկ կամերային նվագախմբի ու դաշնակահար Մերոժ Կրադջյանի նվագակցությամբ:

1987 թվականին Էկրան բարձրացավ «Իմ Կոմիտասը» ֆիլմը, որում նկարահանվել են Հովհաննես Չեքիջյանը և անվանի երգչուհի Հասմիկ Պապյանը, ռեժիսորն է Լևոն Մկրտչյանը: Ֆիլմն անդրադառնում է նաև 1915 թվականի Հայոց Մեծ Եղեռնին:

Կոմիտասին է նվիրված Պարույր Սևակի «Անլթելի զանգակատուն» պոեմը, որը պատկերագարող է գեղանկարիչ Գրիգոր Խանջյանը: Կոմիտասի կերպարին ու ստեղծագործությանն անդրադարձել են նաև մի շարք գիտնականներ, գեղանկարիչներ, քանդակագործներ, երաժիշտներ, գրողներ և ուրիշներ:

Կոմիտասի անունով են կոչվել Հայաստանի պետական լարային քառյակը, Երևանի կոնսերվատորիան, Կամերային երաժշտության տունը, պողոտա, զբոսայգի, Ստեփանակերտի երաժշտական դպրոցը, երգչախմբեր արտերկրում, արձաններ են կանգնեցվել Երևանում, Վաղարշապատում, Փարիզում և այլուր:

2015 թվականի հունվարի 29-ին Երևանում Կոմիտասի անվան զբոսայգում տեղի ունեցավ Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի բացումը: Նույն տարվա հունիսի վերջին «Վերածնունդ» մշակութային և ինտելեկտուալ հիմնադրամի շնորհիվ իրականացավ Կոմիտասի ծրագիրը. լույս տեսավ նրա կողմից կազմված «Հազար ու մի խաղ» 100 ժողովրդական երգերի ընտրանին:

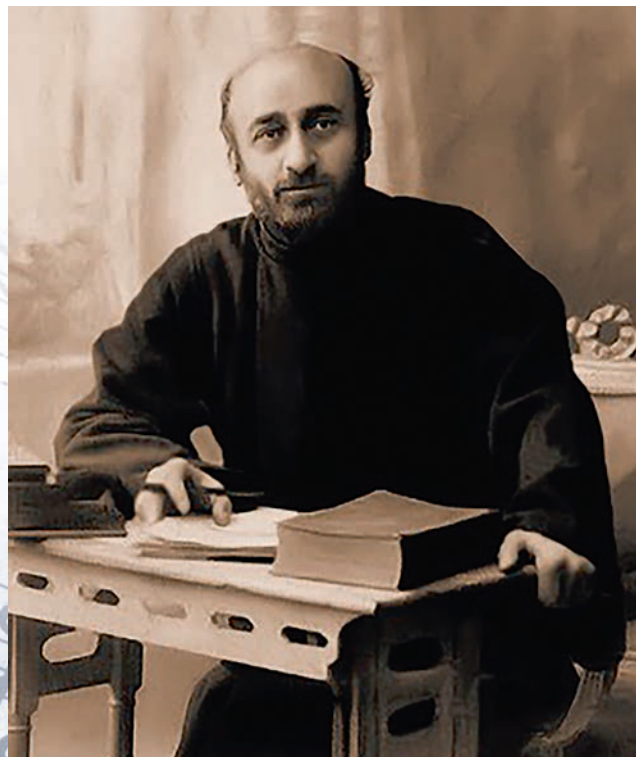
2015 թվականի ապրիլի 24-ին, Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին, Ստամբուլի հայաշատ Ծիշլի թաղամասի Ջումհուրիյե պողոտայում ցուցատախտակ տեղադրվեց այն տան պատին, որտեղ ապրել է Կոմիտասը և որտեղից ձերբակալվել է 1915 թվականի ապրիլի 24-ին:

2015 թվականի նոյեմբերի 6-ին Սանկտ Պետերբուրգի Վասիլետստրովսկի վարչական շրջանի կենտրոնական Կամսկի այգում տեղի ունեցավ հայ հանճարի հուշարձանի բացման արարողությունը: Հուշարձանի հեղինակը Ռուսաստանի նկարիչների միության անդամ, Սանկտ Պետերբուրգի գեղարվեստասարդյունաբերական ակադեմիայի դոցենտ Լևոն Բեյբուրջյանն է, ճարտարապետը՝ Մաքսիմ Աթայանցը:

ՀՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Անձնական նկարագիր. միջահասակ, նիհար, ջղուտ և զգայուն, դեմքը դեղնավուն, աչքերը արտահայտիչ և վառվռուն, գլուխը ճաղատ, մորուքը ո՛չ «վարդապետավայել», այլ ծնոտի տակ միայն թողած, այսպես կոչված վագնեթյան, ինքը արագաքայլ և անհամբեր, միշտ շտապող, միշտ աշխատասեր, կյանքից գոհ, լավատես... Ապրում էր, կարելի է ասել, սպարտական կյանքով, ուտելու մեջ պարզ և չափավոր, չէր խմում ու չէր ծխում. քնում էր գարուն թե ձմեռ բաց պատուհանով և, որ գլխավորն էր, պառկում էր ուղղակի հատակի վրա, առանց ներքնակի և բարձի: Նոտագրության մեջ մաքրասեր էր, գրում էր գեղեցիկ, իր իսկ տողած թղթերի վրա, այնպես որ նրա ձեռագրերից կարելի էր ուղղակի կլիշե պատրաստել:

Գարեգին Լևոնյան

голубь масиса # 3 2019

ՄԱՅՅԱՑ ԼՂՂԿԵՐ

Կոմիտասը մեր ժողովրդի հպարտությունն է, նրա գործը՝ մեր ազգային անսպառ հարստությունը... Նա հայտնագործել է մեր ազգային երգը, հայկական երաժշտությունը, ազգային մելոսը՝ ինքնուրույն և անաղարտ: Նա հիմն է դրել ազգային երաժշտական կուլտուրային... Կոմիտասը հայ երգով լույս աշխարհի հանեց դարերի խավարի մեջ կեղեքված ժողովրդի խուլ բողոքն ու ցասումը բռնության, ստրկության դեմ. նրա խեղդված վիշտը, իրավագուրկ կյանքը և պայծառ ապագայի հանդեպ տածած հավատը:

Ավետիք Իսահակյան

Կոմիտասի երաժշտությունը մի այնպիսի ոճական անաղարտություն է, մի այնպիսի վսեմաշուք լեզու, որ դժվար է շրջանցել այն, դժվար է այս կամ այն կերպ նրան չառնչվելը, նրա ազդեցությունը չկրելը: Ես միշտ գերված եմ եղել և գերված կմնամ Կոմիտասի երաժշտությամբ:

Արամ Խաչատրյան

Ես զարմանում եմ, որ 25 տարի սրանից առաջ փոքրիկ Հայաստանը տվել է մի Կոմիտաս, որի ստեղծագործություններն իրենց գեղարվեստական կառուցվածքի և արժեքի տեսակետից հազիվ կարելի կլինեք սպասել Ռուսաստանի խոշոր կենտրոններում ապրող նույն ժամանակի ամենահայտնի ռուս կոմպոզիտորներից:

Միխայիլ Գևորգի

Հայ ժողովրդական երգը հանձինս Կոմիտասի գտել է իր ամենացայտուն վարպետին: Նա ուսանելի է շատ տեսակետներից: Եվ հայ երաժշտության զարգացմանը նախանձախնդիր ամեն ոք նախ պետք է լիովին ուսումնասիրի և հասկանա Կոմիտասին և ապա միայն սկսի ստեղծագործել:

Թոմաս Հարություն

Հանձնարեղ հայր Կոմիտաս: Խոնարհվում եմ ձեր երաժշտական հանձնարի առջև: Եթե Կոմիտասը միայն «Անտունի» գրեր, դա բավարար կլինեք, որպեսզի մեծ գեղանկարիչ համարվեք: Իմ կարծիքով, Կոմիտասը հայտնություն է, ամենաուշագրավ երևույթը երաժշտական աշխարհում:

Կող Դեբյուսի

Կոմիտասը բնության հրաշքներից է: Մի՞թե հրաշք չէ՛ տասը տարեկան որբը գա Էջմիածին, կաթողիկոսի մոտ տանկերեն երգի, հետո էլ... Նա պատարագ է ստեղծել: Նրա պատարագը մեր ժողովրդական ոգու խտացումն է: Դա մեծ արվեստ է, մեր ժողովրդական իսկական օպերան: Կոմիտասը խորն էր զգում ժողովրդական ոգին, և նա կարող էր գրել այդպիսի մեծ գործ...:

Լսում եմ ու զարմանում նրա երգի պարզության վրա: Պարզությունը, բնականությունը, հանձնարի ամենաբնորոշ հատկությունն է: Արվեստի հետ գործ ունենալիս չպիտի մտածես՝ ինչպես է արված: Ամեն մի գիծ պետք է արժեք, բովանդակություն ունենա: Գաղտնիքն էլ հենց պարզության մեջ է: Բնությունն էլ է այդպես՝ պարզ ու անբացատրելի: Դու կարծում ես՝ մենք լրիվ հասկանո՞ւմ ենք Կոմիտասին: Նրա մեծությունն իր մեջ է, ոչ ոք չի սովորեցրել, բայց նա զգացել է, մտել բնության մեջ: Այս երաժշտությունն իր կանոններն ունի, որը թելադրված է մեր երկրի ու ժողովրդի ոգով...:

Մարտիրոս Մարյան

Մեր երաժշտական լեզվի համար Կոմիտասն արեց նույնը, ինչ դարեր առաջ Մաշտոցն արեց մեր խոսակցական լեզվի համար: Մեր լեզուն կար Մաշտոցից առաջ, ինչպես որ երաժշտությունն էլ՝ Կոմիտասից առաջ: Բայց ինչպես Մաշտոցը գտավ մեր լեզվի բաղադրիչները, նրա հնչյունակազմը և դա արձանագրեց այբուբենով,

ճիշտ այսպես էլ Կոմիտասը գտավ մեր երաժշտության հնչյունակազմը մեկ այլ յուրատեսակ այբուբենով: Երկուսի արածն էլ գործ չէր, որ կոչենք մեծ կամ փոքր: Երկուսի արածն էլ գյուտ էր, իսկ գյուտը փոքր չի լինում:

Պարույր Սևակ

Կոմիտաս մարդկային բացառիկ առաքինություններու ծով էր: Չափազանց աշխատասեր, աննկուն կամքի տեր, անկեղծ, բարեհոգի, ընկերասեր, քաղցր և համեստ՝ ամենուն նկատմամբ: Մաքրակրոն էր ան և մեծ հայրենասեր մը: Բացի իր երաժշտական հանձնարեն, քովնտի շնորհքներ ալ ուներ. բանաստեղծ էր և ճարտար կոմիկ դերասան մը, որ ֆարսի մեջ ալ մեզ հայտնի էր:

Վերին աստիճան սրամիտ, կենսուրախ և պատրաստարան էր Կոմիտաս և սիրված ճեմարանի մեծեն ու փոքրեն: Կոմիտաս բացառիկ դուրեկան ձայն մը ուներ և արժանացած էր Խրիմյան Հայրիկի մասնավոր համակրանքին, Խրիմյան Հայրիկի կարգադրությամբ, տոնական օրերը, Կոմիտասը կղեկավարեր դպրաց դասը և պատասխանատու էր խորանեն երգված սաղմոսերգություններու և ավետարաններու ընթերցման:

Կոմիտաս մեծ ընթերցասեր մըն էր, ուժեղ էր հայոց լեզվի մեջ և հայոց պատմությունը շատ լավ գիտեր: Մասնավորապես կկարդար Մովսես Խորենացին և Նարեկացին, իսկ Աբովյանին «Վերք Հայաստանին» կանվաներ իր մասունքը...:

Միշտ կըսեր, որ ժողովրդական բանահյուսությունը իր հոգվույն մեջ զուգընթաց էր ժողովրդական երաժշտության հետ: Եվ կավելցներ վստահ շեշտով մը. «Ես պիտի հասնիմ իմ բուն նպատակին և մեր հայ ժողովրդական երաժշտության գանձերը դուրս պիտի բերեմ հայրենի ավերակներեն...»:

Կոմիտաս քաջ պարող մըն ալ էր, միևնույն ատեն կատակերգակ դերասանի հակումներ ուներ. ձևեր և բարբառներ հարազատորեն ընդօրինակելու բացառիկ շնորհք ուներ: Ճեմարանի մեր մտերմական հավաքույթներուն, որքան հանելի էր մեզ, երբ ան, մեր խնդրանքին վրա, իր ծննդավայրեն սոված թրքական պարերը թե կերգեր, թե կպարեր, և մենք ծափերով կոզևորեինք իր մատներուն շիշկոցները՝ իր բազմաձև ճոճումներուն մեջ:

Ճեմարանի ուսուցիչներուն մեջ հայտնի ժողովրդական պարողն էր: Տղամարդկանց խիզախ, խրոխտ շորորեն, ծանր ճոճումներով և մարտական սուրով պարերեն մինչև շինական կանանց պարերը, իրենց ձայնի հարազատ ելևէջներով և մարմնի ու ձեռքերու նուրբ արտահայտություններով առհավետ անմոռանալի կմնան:

Կոմիտաս բժախնդիր էր մաքրության: Անոր թխտրակ դեմքը, սեփ սև մազերը մաքրության մեջ միշտ կփայլեին: Մեծ խնամք կտաներ իր հագուստներուն մաքրությանը:

Կոմիտասի ձայնը մեծ դիպագուն ուներ: Բեռլին գտնված միջոցին հայ ժողովրդական երգերը անձնապես ցուցադրած համերգեն վերջ, Բեռլինի օպերայի տնօրենը անձամբ կհրավիրե զինքը իբրև օպերայի գլխավոր երգիչ և կխոստանա բացառիկ վճարում: Կոմիտասը կպատասխանե անոր. «Իմ երգչի կարողությունները մեկ նպատակի միայն կծառայեն, մեծ ժողովուրդիս երգն ու երաժշտությունը ծանոթացնել երաժշտական աշխարհին և ապացուցել, որ հայ ստեղծագործ ժողովուրդը սկզբնական դարերեն ունեցեր է իր ինքնուրույն երգն ու երաժշտությունը:

Հրաչյա Անառյան

«Հայ ժողովուրդը կոմիտասյան երգին մեջ գտավ, ճանաչեց իր հոգին, իր հոգեկան ինքնությունը: Կոմիտաս վարդապետը սկիզբ է, որ վախճան չունի: Նա պիտի ապրի հայ ժողովրդով, հայ ժողովուրդը պիտի ապրի նրանով, ինչպես այսօր, այնպես էլ հավիտյան»:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Լուսինե Ա

Голубь масиса # 3 2019

ՄԱՅՅԱՅ ԵՂՈՎԵՆ

ЛЕОНИД СПЕНДИАРОВ: ПРЕРВАННЫЙ ПУТЬ ВЫДАЮЩЕГОСЯ УЧЁНОГО-ГЕОЛОГА

К 150-летию Л. А. Спендиарова

История нашей диаспоры – это, пожалуй, самая значимая часть нашей истории времен без государственности. Однако когда разворачиваешь ту или иную страницу летописи, возникает смутное ощущение листания семейного альбома. Мелькают родные, знакомые лица, вспоминаются имена, события. Переворачивая листы, мы даем себе слово обязательно потом вернуться к мелькнувшим воспоминаниям, все восстановить в памяти, обновить старые связи. Но время уходит, стирая прежнее, заполняя страницы настоящим...

Со школьной скамьи, с самого юного возраста нам рассказывали, что историческая судьба нас разнесла по всему свету. И мы сумели не только выжить, но и основать свои маленькие «родины» по всему свету, по всей России. В общих чертах представляем, что в каждой «малой родине» строились школы, церкви, выпускались газеты, налаживались быт и общественная жизнь. А также формировалась своя элита, поднимались, приобретали влияние целые семьи. Традиционно при упоминании московской общины мы вспоминаем Лазаревых, в Петербурге – Аргутинских-Долгоруких, Ростове-на-Дону – Паткановых, а в Крыму – Айвазовских и Спендиаровых. Да, знаменитых братьев Леонида и Александра. Имя Александра Афанасьевича Спендиарова (Александр Степаноси Спендиарян) не нуждается в представлении. Композитор, автор оперы «Алмаст» (написанная по сюжету поэмы Ов. Туманяна «Взятие крепости Тмук»), бессмертных «крымских» и «ереванских» эскизов. Его имя присвоено Ереванскому театру оперы и балета, действует его дом-музей. Однако сегодня мало кто из ереванских старожилов помнит, что недалеко от дома-музея композитора, на улице Абовяна, чуть ниже кинотеатра «Москва», нахо-

дился другой музей минералогии имени другого Спендиарова – Леонида, старшего брата великого композитора, выдающегося геолога.

Леонид Афанасьевич Спендиаров прожил очень короткую, но яркую и насыщенную жизнь. Родился в Каховке в 1869 году. Лет через восемь семья переезжает в Симферополь, где Леонид в 1889 году заканчивает гимназию и в том же году поступает на отделение естественных наук физико-математического факультета Московского университета и на вокальное отделение Московской консерватории. Будучи так же музыкально одаренным, как и младший брат, Леонид с большим успехом участвовал в студенческих музыкальных вечерах.

В 1890 году в консерваторию поступает Александр, и братья начинают выступать дуэтом. Александр становится аккомпаниатором Леонида. Здесь же, в Москве, состоялась их встреча с профессором права Нерсесом Осиповичем Нерсесовым. Они знакомятся с родным языком и историей.

Как рассказывают современники, братья не состояли ни в каких политических студенческих организациях, но обладали острым чувством справедливости и солидарности. За участие в студенческих беспорядках Леонид Спендиаров в 1892 году был исключен из университета. В

том же году он поступил в Дерптский университет (Тарту, Эстония), закончил его в 1894 году с золотой медалью и ученой степенью кандидата сельскохозяйственных наук. В этом старинном учебном заведении (основано в 1632 году) была хорошо поставлена научно-исследовательская работа, и преподавательский состав пользовался в научных кругах большим уважением. Здесь, в университете Дерпта, Леонид Спендиаров увлекается минералогией. Предметом изучения для него стали вулканические породы горы Арагац, земли окружения Котайка. По предложению Франца Иосифовича Левинсона-Лессинга его отправляют в Цюрих на международный геологический конгресс. В следующем году он получает вторую ученую степень – кандидата минералогических наук.

Кажется, судьба более чем благосклонна к талантливому молодому человеку. В 1896 году он женится на первой красавице Крыма – внучатой племяннице великого Айвазовского – Варваре Мазировой и как член международного геологического общества отправляется в командировку в Вену.

В 1897 году, оставив жену и новорожденного сына в Вене, Спендиаров едет на Кавказ, чтобы подготовить все для экскурсии членов Международного геологического конгресса, VII сессия которого должна была состояться в августе того же года в Петербурге. Здесь его постигает несчастье. Во время обхода он падает с лошади, получает тяжелую травму головы. Несмотря на страшную боль, Спендиаров не прекращает работу, более того, он приезжает в Петербург, 17 августа присутствует на открытии сессии, а вечером того же дня умирает. Было ему всего 28 лет.

Похоронили его на армянском кладбище Санкт-Петербурга. Спустя некоторое время, по просьбе родных, прах его был перенесен в Симферополь, в семейный склеп Спендиаровых.

Международная геологическая премия имени Л. А. Спендиарова учреждена в 1897 году на VII сессии Международного геологического конгресса в Санкт-Петербурге, «за лучшее сочинение в области геологии по вопросам, предложенным конгрессом на предшествующей сессии».

Родственники внесли в банк Санкт-Петербурга необходимые средства для этой цели. Премия первоначально составила 500 рублей.

Капитал в сумме 4 тысячи рублей, внесенный родными учёного на вечный вклад за № 33318, считается неприкосновенным. Премия выдаётся из процентов этого капитала за три года и присуждается Международным геологическим конгрессом на очередной сессии учёным без различия национальностей. В случае невыдачи, она остаётся на увеличение основного капитала.

Премия выплачивалась с 1900 года. В 1917–1926-х годах капитал премии был арестован большевиками, затем восстановлен при участии Геологического комитета России. Большую роль в этом сыграл Д. И. Мушкетов, который в 1926 году подтвердил правопреемственность СССР по вручению премии имени Л. А. Спендиарова.

Архив, геологические коллекции и библиотека Л. Спендиарова были переданы его отцом в Дерптский университет. Хранились в Центральном государственном историческом архиве Эстонской ССР, фонд № 402.

Именем братьев Спендиаровых был назван переулок в Симферополе.

По воспоминаниям дочери Александра Спендиарова – Марины (Александр Афанасьевич женился на вдове своего брата), в доме бабушки и дедушки в Судак бережно хранились «армянские» коллекции минералов «дяди Лёни». К сожалению, во время немецкой оккупации в Великую Отечественную войну дом был взорван, все коллекции погибли.

Не уберегли музей Л. Спендиарова и в Ереване. После развала СССР он был одним из первых объектов, отданных новыми властями на откуп предпринимателям.

Остался семейный склеп на Симферопольском староармянском кладбище в Крыму – одном из первых исторических пристанищ армян, живущих вне Родины.

Нуне Мхитарян

Վազգեն Ա՝ Վեհափառ, որը միավորեց հայուԼթյունը և հավատքը

18 августа – день памяти одного из самых почитаемых предводителей Армянской Апостольской церкви, Католикоса и Верховного Патриарха всех армян Вазгена Первого. Прошло 25 лет, как вознеслась в небеса его светлая душа, но до сих пор для армянина, который хоть раз встречался с ним, слушал его мудрые проповеди, имел честь получить его благословение, Вазген Первый останется образом святого, непорочного служителя Господа Бога, настоящего отца своего народа.

Օգոստոսի 18-ին լրացավ 25 տարին այն օրվանից, երբ այլևս մեզ հետ չէ Ամենայն Հայոց 130-րդ Կաթողիկոսը՝ Վազգեն Առաջինը: Վեհափառը հիրավի մի ուրույն էջ գրեց ոչ միայն Հայ Առաքելական Եկեղեցու, այլև համայն քրիստոնեության պատմության մեջ:

Առաջարկում եմ վերհիշել երջանկահիշատակ Վեհափառի աստվածահաճո և հայանպաստ գործունեության մի քանի կարևորագույն դրվագներ:

1955 թվականի սեպտեմբերի 30-ին ընտրվելով Ամենայն Հայոց հովվապետ՝ Վազգեն Ա-ն անմիջապես ծավալեց ազգը և հավատքը միավորելու գործունեություն: Արդեն մի քանի ամիս անց նա հովվապետական այց կատարեց հայկական սփյուռքի խոշոր համայնքներ, մասնավորապես մասնակցեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսական ընտրության և օժման հանդիսություններին՝ իր օրհնանքը տալով նորընտիր Կաթողիկոսին:

1957 թվականի սկզբին Վեհափառի շնորհիվ Մայր Աթոռին վերադարձվեց հայ մեծ բարերար Ալեքսանդր Մանթաշյանի միջոցներով կառուցված նոր վեհարանի շենքը, ինչն աննախադեպ երևույթ էր: Խորհրդային տարիներին նման որոշումները կայացվում էին ամենաբարձր քաղաքական մակարդակով՝ Մոսկվայում, և այն, ինչ արեց Վազգեն Ա-ն, ոչ այլ ինչ էր, քան սխրանք: Այդ նույն տարի Կաթողիկոսն այցելեց ԽՍՀՄ բոլոր մյուս հանրապետությունների հայկական թեմեր՝ իր աջակցությունը հայտնելով տեղի հոտին, որը Վեհափառին ընդունում էր մեծ ոգևորությամբ: Այսօր դժվար է պատկերացնել, որ այցի շրջանակներում նա իր հայրապետական խոսքն արտասանեց Ադրբեջանի Բաքու և Կիրովաբադ (այսօրվա Գյանջա) քաղաքների հայկական եկեղեցիներում, իսկ մի քանի օր անց մեկնեց Արցախ՝ այցելելով Ստեփանակերտի, Ծուշիի, Գանձասարի ու Ամարասի վանքերը և վերաբացելով նախկինում փակված որոշ վանքեր:

Ավելին, Վազգեն Վեհափառի օրոք ծավալվեցին հսկայական եկեղեցաշինական, ինչպես նաև վերանորոգման աշխատանքներ: Բերեմ մի փոքր մեջբերում երջանկահիշատակ կաթողիկոսի կենսագրականից. «Վերանորոգվել են Մայր տաճարը, Էջմիածնի Սբ. Հովհաննես, Սբ. Գայանե, Սբ. Ծողակաթ վանքերը, Գեղարդավանքը, Խոր Վիրապի վանքը, Օշականի Սբ. Մեսրոպ Մաշտոց, Երևանի Սբ. Սարգիս, Սբ. Զորավոր, Սբ. Հովհաննես, Մոսկվայի, Դոնի Ռոստովի և Արմավիրի եկեղեցիները: Մայրավանքի շրջակայքում կառուցվել են Նահատակաց հուշարձանը, Խրիմյան Հայրիկին նվիրված աղբյուր-կոթողը,

Գալուստ Կյուլպենկյան վանատունը, Ալեք և Մարի Մանուկյան գանձատունը»:

Միգուցե կրկնվում եմ, սակայն չեմ կարող ևս մեկ անգամ չընդգծել՝ այս աստվածահաճո գործն արվում էր աթեիստական ԽՍՀՄ-ում այն պարագայում, երբ այլ հանրապետություններում եկեղեցիներ էին քանդվում, իսկ ոչ մեծաքանակ հավատացյալները շատ դեպքերում աղոթելու տեղ չունեին:

Հաջորդ մի քանի տարիներին Վեհափառն այցելեց Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկայի թեմեր՝ Արգենտինա, Բրազիլիա, Ուրուգվայ, ԱՄՆ, Կանադա՝ ամեն տեղ արժանանալով տեղի հայության ակնածանքին և սիրուն:

Վազգեն Ա-ի ջանքերով 1962-ին Հայ Առաքելական եկեղեցին ոչ միայն դարձավ Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի լիարժեք անդամ, այլև մեծ հեղինակություն վայելեց այդ կարևորագույն կառույցում:

Իր ողջ կյանքում Վազգեն Ա-ն միշտ եղել է իր ժողովրդի կողքին, կիսել նրա ուրախությունը և ոգևորել իր գործունեությամբ, իսկ ժողովուրդը ոչ միայն որպես հովվապետի, այլ հարագատի պես էր սիրում իր Կաթողիկոսին: Հիրավի, այսպիսի սեր է վայելել իր ժամանակին թերևս միայն Խրիմյան Հայրիկը: Գրեթե

տուն չկար Խորհրդային Հայաստանում, որտեղ, եթե ոչ ամենաերևելի տեղում, ապա ննջասենյակի պահարանի պահոցում դրված չլիներ Վազգեն Ա-ի նկարը՝ Եկեղեցու Տարեգրի հետ մեկտեղ: Դուք կգարմանաք, սակայն իմ հորական կողմի հավատացյալ տատիկը, որն ազգությամբ վրացուհի էր, Վրաստանում գտնվող իր տան «օթախի» ամենաերևելի տեղում կողք-կողքի տեղադրել էր հայ և վրացի Կաթողիկոսների լուսանկարները և աղոթում էր երկու լեզուներով: Ահա այսպիսի սեր ու հարգանք էր վայելում Վազգեն Ա-ն:

Երբեք չեմ մոռանա, ինչպես դարաբաղյան պայքարի ամենաձանր օրերին, երբ դեռ գոյություն ուներ Խորհրդային Միությունը, և գորբաչովյան ողջ պատժիչ մեքենան ուղղված էր մեր արդար պահանջը վիժեցնելուն, երբ գորբ էր լցված ոչ միայն Արցախում, այլև Հայաստանում, երբ արդեն հայի ձեռքով հայեր էի սպանվել Երևանում, զառամյալ Հայրապետը հանրային հեռուստատեսությամբ, արցունքն աչքերին դիմեց իր հոտին՝ առ Աստված աղերսելով իրար մեջ թշնամի չփնտրել և միաբանվել:

Օրինյալ լինես, սիրելի՛ Հայրապետ: Մեծ Մարդ, որը միավորեց ազգը, միավորեց քրիստոնեական հավատքը՝ իր հետևից թողնելով կուռ և ամուր Հայ Առաքելական Եկեղեցի: Դա 1994 թվականն էր...

*Գոռ Արսենյան
haydazayn.com*

Հիշողություններ Վեհափառ Հայրապետի մասին

Լուսահոգի Վեհափառ Հայրապետ Վազգեն Առաջին Կաթողիկոսը պատվիրում է հայ ոսկերիչներին ոսկերչական բարձր արվեստով ստեղծել հայոց այբուբենը, Սուրբ Խաչը և Խորհրդային Հայաստանի պետական զինանշանը՝ ոսկեհուռ և գոհարակուռ:

Մեզնից շատերն են տեսել հայոց այբուբենի ու Սուրբ Խաչի ոսկերչական բարձրարվեստ գլուխգործոցները: Չինանշանը, ասում են, Մատենադարանում է պահվում:

Մի օր, երբ Վեհափառին հարցնում են, թե ինչու է նա Էջմիածնի ոսկին վերածել ոսկերչական արվեստի, նա պատասխանում է. «Ոսկին կյոռ է, կգորի ինձնից հետո»:

Սուրբ ու հեռատես մարդ...

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգեն Առաջինի հովվապետական այցելությունը Հնդկաստան տեղի է ունեցել 1963 թվականի նոյեմբերին: Այդ այցելության հետ կապված կա առաջին հայացքից գրեթե անհավանական թվացող մի պատմություն: Սակայն, ըստ վկայությունների, ստորև ներկայացվող դեպքը ժամանակին պատմել է թարգմանիչ Ա. Կյուզեյանը, որն անձամբ ներկա է եղել Վեհափառի և Հնդկաստանի նախագահի հանդիպմանը:

Իսկ ամեն քան կատարվել է այսպես: Հանդիպման նախորդ օրը Կաթողիկոսին է այցելում նախագահական նստավայրի արարողապետը: Սա սկսում է մանրամասն բացատրել, որ հանդիպումը նախատեսված է ժամը 3-ին, մեր շքախումբը պիտի տեղում լինի 3-ից 10 պակաս: Հետո դռները կբացվեն, նախագահ Սարվեպալի Ռադհակրիշնանը դուրս կգա, որից հետ երկու ղեկավար անձինք համաչափ քայլով

պիտի ընդառաջ գնան, ողջագուրվեն և այն, և այն:

Հաջորդ օրը Հայոց հոգևոր առաջնորդը ճիշտ ժամանակին հասնում է նախագահական պալատ: Բացվում են դռները, երևում է Հնդկաստանի նախագահը, բոլորը սպասում են, որ նա, արարողակարգին հավատարիմ, հանդարտ քայլով պիտի շարժվի դեպի Վազգեն Առաջինը, բայց հանկարծ կատարվում է զարմանալի մի բան: Նախագահը մի կողմ է թողնում ամեն կարգի ձևական պատշաճություն, ձեռքերը լայն բացած հասնում է Կաթողիկոսին՝ բացականչելով. «Բարի եք եկել, Ջերդ Սրբություն», իսկ այնուհետև դառնալով դեպի թարգմանիչը՝ մի այնպիսի բառ է ասում, որից ոչ միայն սա է ապշում, այլև նրա կողքին կանգնած պատվո պահակախմբի պետը: Ռադհակրիշնանը ասում է. «Հարցրեք խնդրեմ, արդյո՞ք հայերի հոգևոր առաջնորդը իր հետ բերել է նաև Երևանի ռադիոյի անեկդոտներից»:

Երբ հարցը թարգմանում են, մյուսներից պակաս չի շփոթվում ու չի զարմանում նաև Վազգեն Վեհափառը: Նրան այլ բան չի մնում, քան դիմել թարգմանիչին ու ասել. «Հարցրեք Նորին Գերագանցությանը, թե նա Երևանի ռադիոյի ո՞ր անեկդոտներն է լսել...»:

Հայկական ռադիոյի անեկդոտների համբավը, որ հասել էր մինչև հեռավոր Հնդկաստան, դարձավ ջերմ բարեկամության հիմնաքար: Մեկ տարի անց՝ 1964-ին, երբ Հնդկաստանի նախագահը պաշտոնական այցով գտնվում էր Մոսկվայում, ցանկություն հայտնեց լինել նաև Երևանում և տեղեկացրեց, որ ինքը հրավեր է ստացել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսից: Այդ օրը Վեհափառ հայրապետը գտնվում էր Արագած լեռան լանջին գտնվող իր ամառանոցում, երբ նրան հայտնեցին, որ Սարվեպալի Ռադհակրիշնանի ինքնաթիռն արդեն օդում է: Վազգեն Առաջինն անմիջապես շտապեց օդանավակայան՝ թանկագին հյուրին դիմավորելու: Իսկ թե նա հնդիկ նախագահի համար նոր անեկդոտ ունե՞ր մտքում պահած, դա մենք երբեք չենք իմանա:

голубь масиса # 3 2019

ՄԱՅՅԱՑ ԱՂԱՎԵՐ

ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ԳՅՈՒՄՐԵՑԻ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾԸ ՓՐԿԵՑ ԵԿԱՏԵՐԻՆԱ ԿԱՅՍՐՈՒՀՈՒ ԱՐՁԱՆԸ

«Մա Հայաստանն է» նախագծի հեղինակներ Հովհաննես Հակոբյանն ու Կարեն Բաղայանը պատմում են, թե ինչպես է Սերգեյ Մերկուրովը փրկել Եկատերինայի արձանը և ուղարկել Երևան:

2003 թվականին Ռուսաստանի Դաշնության հատուկ չվերթով Երևանից Մոսկվա տեղափոխվեց Եկատերինա Երկրորդի արձանը, որը տեղադրված էր այնտեղ, որտեղ այսօր տեղադրված է Մարտիրոս Մարյանի կիսանդրին: Արձանը Երևանում հայտնվեց 1951 թվականին փրկվելու արդյունքում: Մակայն ինչի՞ց կամ ումի՞ց էր պետք փրկել Եկատերինային պատերազմից վեց տարի անց: Անուններ հնչեցին, բայց չնշվեց այդ պատմության ամենակարևոր անունը՝ Սերգեյ Մերկուրով:

Ինչպե՞ս նա կարողացավ լուծել արձանը Երևան բերելու հարցը: 4 տոննա կշիռ ու 260 սմ բարձրություն ունեցող արձանը չես թաքցնի գրպանում կամ վերարկուի տակ:

Մի անգամ Մերկուրովը մեծ պատվեր է ստանում՝ կերտել Մարքսի 40 կիսանդրի: Նա դեմ չէր Մարքսին կերտելուն, մանավանդ որ կարող էր հարթել հարաբերություններն առաջնորդի հետ: Նրան ուղարկում են խոստացված մարմարը: Իջնում է բակ և կարկամում տեսածից: Տեսնում է Ալեքսանդր Օպեկուշինի հերթական գլուխգործոցը՝ Եկատերինայի արձանը, որը կերտվել էր կայսրուհու 100-ամյակի կապակցությամբ: Մերկուրովը ցավ է ապրում: Այս արձանը պետք է 40 կտորի բաժանվեր և կիսանդրիների վերածվեր: Մերկուրովն աննախադեպ որոշում է կայացնում, որի համար կարող էր գլխով պատասխան տալ:

Նա զանգահարում է Երևանի գլխավոր մարտարապետ Մարկ Գրիգորյանին: Երկու ընկերների գրույցից հետո Եկատերինա Երկրորդի արձանը տեղափոխվում է Հայաստանի մայրաքաղաք և տեղ գտնում ազգային պատկերասրահում: Արձանը

գաղտնի տեղափոխելու համար այն ձևակերպում են որպես մարմարի ջարդոն, որն իբր պիտի տարվեր Հայաստան՝ քանդակագործ ուսանողների պարասպմունքների համար:

Երկու ընկերները ճակատագրական որոշում են կայացնում երկու այլ ճակատագիր փրկելու համար՝ կայսրուհի Եկատերինա Երկրորդի և քանդակագործ Ալեքսանդր Օպեկուշինի:

Մակայն քանդակագործը պետք է ինչ-որ ձևով դուրս գար իրավիճակից, քանի որ պատվերն ուժի մեջ էր, և նա պետք է պատասխան տար Մտալինին:

Որքան էլ ցավալի է, նրան «ժողովուրդների հոր» գայրույթից փրկեց իր իսկ մահը 1952 թվականի հունիսի 8-ին: Հաջորդ տարի մահացավ նաև Մտալինը, իսկ կայսրուհու արձանը փրկվեց սերունդների համար:

armeniasputnik.am

Սերգեյ Դմիտրիի Մերկուրովը ծնվել է 1881 թ. հոկտեմբերի 26-ին (նոյեմբերի 7-ին) Ալեքսանդրապոլում (ներկայումս՝ Գյումրի) հունահայ քաղկեդոնացի գործարարի ընտանիքում:

1901 թ. սվարտել է Թիֆլիսի ռեալական դպրոցը և ընդունվել Կիևի պոլիտեխնիկական ինստիտուտ, որտեղից վտարվել է քաղաքական գործունեության համար: 1902 թ. Մերկուրովը ուսումը շարունակել է Եվեյցարիայում Ցյուրիխի համալսարանի փիլիսոփայության ֆակուլտետում, ուսանել է Արթի Մեյերի մոտ, Մյունխենի գեղարվեստի ակադեմիայում մինչև 1905 թ.: 1905 թ. աշնանից մինչև 1907 թ. սպրել և ուսանել է Փարիզում, աշակերտել է Օգյուստ Ռոդենին և բեյզիացի Կ. Մանյեին աշակերտող, որը անդրադարձել է նրա աշխատանքների վրա: 1907 թ. վերադարձել է Հայաստան՝ Խրիմյան Հայրիկի հետմահու դիմակը ստեղծելու նպատակով: Հետագայում

ապրել է Թիֆլիսում, Յալթայում, Մոսկվայում, ուր հրավիրվել է Լ. Ն. Տոլստոյի հետմահու դիմակը պատրաստելու համար: Երևանում կանգնեցված Ստեփան Շահումյանի արձանի (1931) հեղինակն է, Լենինի ու Ստալինի մի շարք քարձարվեստ հուշարձանների (այդ թվում՝ Երևանում) հեղինակ է: Մոսկվայում տեղադրված Տոլստոյի, Տիմիրյազևի, Բուրդենկոյի և այլ արձանների հեղինակն է: Եղել է ազատաստի անձնավորություն, ծանոթ է եղել Լենինի և ժամանակի շատ այլ նշանավոր գործիչների հետ:

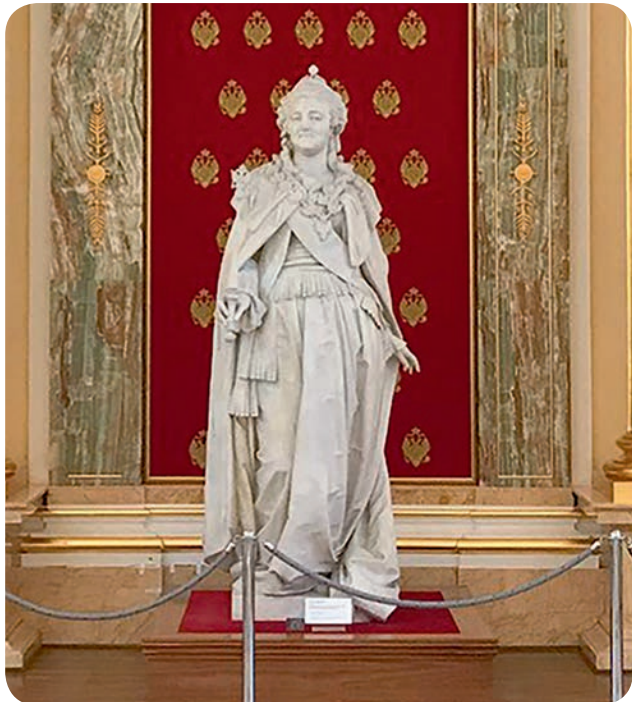
Մահացել է 1952 թ. հունիսի 8-ին Մոսկվայում և թաղված է Նովոդևիչյան գերեզմանատանը:

Մերկուրովը ակադեմիական ժամանակակից ոճի ականավոր ներկայացուցիչ է՝ իր մահվան դիմակների

և քարե բրոկների պատրաստման թեմաներով: Որպես արվեստագետ փիլիսոփա՝ նա օգտագործել է նաև «մտածելու» մոտիվներ (օրինակ Դոստոևսկու մտածող արձանը): Իոսիֆ Ստալինի 70-ամյակի կապակցությամբ, Մերկուրովը հատուկ նվեր է պատրաստել թանկարժեք գրանիտե հուշարձան, որը կոչել է «Առաջնորդի մահը»: Ստալինը չի ընդունել այն, և դրանից հետո սկսվել է քանդակագործի կյանքի դժվար շրջանը:

1984թ-ին Մերկուրովի անվան թանգարան է բացվել Գյումրիում, որը եղել է Մերկուրովի հայրական

տունը: 59 խորհրդային առաջնորդների հետմահու պատրաստված դիմակներ են ներկայացված թանգարանում, որի մեջ է Լենինի իրական մահվան դիմակը: ԻՍՄ-ում և Հայաստանում թողարկվել են Մերկուրովին նվիրված փոստային նամականիշեր:

Արվեստագետի՝ «Միտք»(1913թ.) խորհրդանշական քանդակը 1956 թվականին տեղադրվել է Մերկուրովի գերեզմանին:

ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐ

1888–1965

Հայ գրող, երգիծաբան, ԽՍՀՄ գրողների միության անդամ Լեռ Կամսարը (Արամ Թովմասի Թովմադյան) ծնվել է 1888 թվականի հոկտեմբերի 24-ին, Արևմտյան Հայաստանի Վան քաղաքում, հոգևորականի ընտանիքում: Սկզբնական կրթությունը ստացել է տեղի Ամերիկյան վարժարանում: 1909 թվականին ավարտելով Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանը՝ վերադարձել է Վան, որտեղ աշխատել է որպես դերասան, ապա՝ հայոց լեզվի ուսուցիչ Աղթամարի Սուրբ Խաչի դպրանոցում, այնուհետև՝ Վանի մասնավոր Երամյան վարժարանում:

Առաջին երգիծական պամֆլետը՝ «Կամսարյան աշխարհագրությունը», տպագրել է 1910 թվականին Վանի «Աշխատանք» թերթում, որն անմիջապես հանրահայտ է դարձրել նրան: 1915 թվականին մասնակցել է Վան-Այգեստանի ինքնապաշտպանության կռիվներին:

Գաղթելով Երևան՝ սկսել է թղթակցել կովկասյան բոլոր թերթերին: 1921-1935 թվականներին եղել է «Խորհրդային Հայաստան» թերթի երգիծական բաժնի աշխատակիցը: 1935-1955 թթ. բռնադատվել է՝ բանտարկվելով սկզբում երևանյան բանտում, այնուհետև արտրվել է Վորկուտա և Բասարգեչար (այժմ՝ Վարդենիս): 1955 թվականի համաներման ժամանակ վերադարձել է Երևան:

Մահացել է 1965-ի նոյեմբերի 22-ին, Երևանում:

Հետաքրքիր ծագում ունի գրողի կեղծանունը: Իր առաջին գործերը խմբագրատուն հանձնելիս, հարցրել են, թե ում անվան տակ պետք է տպագրվեն գրվածքները: Արդեն սենյակից դուրս գալիս, այդ հարցին մեծ նշանակություն չտալով, շրջվել և պատասխանել է. **«Գրեք լեռ... կամ սար»:**

«Այժմ ի՞նչ եմ խնդրում ես արդարադատությունից... Դատարանը եթե միայն ազատել կամ պատժել կարող է, ապա այդ երկուսն էլ հավասարապես ինձ պետք չեն: Միայն ազատությունից ավելի ինձ պետք է, որ խորհրդային մտայնությունը դադարի ինձ սևամորթ գրող համարելուց: Ցանկանում եմ խորհրդային մյուս գրողներին հավասար ապրելու իրավունք...»

... Խոսքս վերջացնելուց առաջ, ընկե՛ր դատախազ, խնդրում եմ արդարադատությունից, որ իր վճիռն իմ մասին անպատճառ լինի գերագույն: Գերագույն ազատություն կամ գերագույն պատիժ, որով միայն կվերջանա այն մղձավանջը, որի մեջ խեղդվում եմ ես այժմ...»

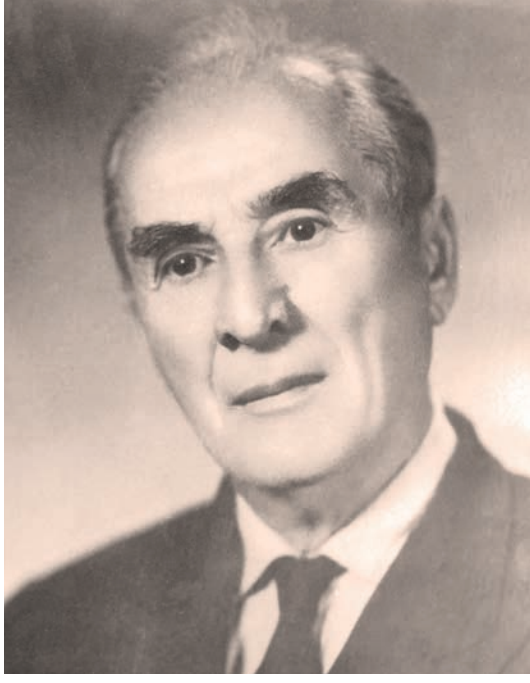
(Լեռ Կամսարի՝ Չեկայում դատախազին ուղղված դիմումից)

1936 թ.

Եթե սովետահայ գրողներից ոմանց ստալինյան կառավարությունը ուղղակի գնդակահարեց, ապա Լեռ Կամսարի համար նախատեսել էր աննախադեպ պատիժ: Նրան կենդանի-կենդանի «գմռսել էին» և բերանը խցել՝ դատապարտելով դանդաղ գործող մահվան ու մոռացության: Տեսնելով նրա վշտալույս, տանջահար դեմքը և հոգևորից ու անարդարությունից բռնաբարված հեզ մարմինը՝ ականա մի մեղստո միտք էր սողոսկում մարդու մեջ՝ մտածելով լավ չէ՛ր լինի միանգամից գնդակահարված լինելը, որով կվերջանային անլուր գրկանքներն ու անասելի լլկանքները:

Բոլշևիկյան կառավարությունը, ոչ անմասն պրոլետ գրողների աջակցությունից, ծիծաղի վարպետի դատավճիռը կայացրեց 1931թ. հոկտեմբերի 15-ին, Չեկան վավերացրեց 1935թ. նոյեմբերի 26-ին, իսկ վերջնական պատիժը ի կատար ածվեց 1965 թ. նոյեմբերի 22-ին:

Ուշ աշնանային մի առավոտ էր: Երգիծաբանը դեռ պառկած էր անկողնում, քանզի խղճուկ կացարանը շատ էր ցուրտ և տամուկ՝ վերմակի տակից դուրս գալու համար: Անհանգստությամբ սպասում էր «Հայաստան»

հրատարակչության խմբագիր Խաչիկ Պողոսյանին, ով պետք է բերեր երկար ու ձիգ տարիներ սպասված «Մարդը տանու շորերով» գրքի ազդանշանային օրինակը:

Խմբագիրը երկար սպասեց-նել չտվեց՝ այլայլված ներս խուժելով գուժեց.

– Վարպե՛տ, Կենտկոմը գրքի վրա կալանք է դրել: Պատճառը «Թատրոնի դիրեկտորը» ֆիլիետոնն է...

– Բայց ինչն՞ է ամբողջ գիրքը ոչնչացնում, Խաչի՛կ, եթե ֆելիետոնը չի բավարարում, թող այդ էջերը հանեն ժողովածուից, չէ որ արդեն իսկ ծվատել են գիրքը այդ անարգ ու կեղծ հավատաքննիչները՝ զտելով նրա միջից քաղաքական սատիրան:

– Այդ առաջարկը ես արդեն արել եմ, վարպե՛տ, ասում են

տեխնիկայես հնարավոր չէ:

– Ուրեմն, մեկ հողվածի համար ուզում են ոչնչացնել 20 մամուլանոց ժողովածուի 10000 տպաքանակը: Բերե՛ք շորերս, – ապապրեց տանեցիներին երգիծաբանը, – ելենձ գնամ այդ մարդու մոտ, ծնկաչոք աղաչեմ, որ նա լինի գեթ այն միակ խորհրդային պաշտոնյան, որի արատների վրա ես որպես երգիծաբան իրավունք ունենամ ծիծաղելու:

Անկողնուց վեր կենալու փորձ արեց, բայց ավա՛ղ, դա խորհրդային մտայնության պարզևած տառապանքի վերջին կարթին էր... Դեմքը ծռնվեց, թախիծը, դանդաղ ծորալով նրա ծաղկատար դեմքով, աստիճանաբար փոխվեց անասելի կսկիծի, և ուրախ ժանրի վարպետի վշտերից հյուծված սիրտը կաթվածահար եղավ:

Հոգեկան ու մարմնական տառապանքի գալարումները դեռ մի քանի օր էլ շարունակվեցին: Երբ հարազատները հորդորում էին բացել գոց կուպերը, ասում էր.

– Ես աշխարհի վրա բացվող պատուհանս արդեն

փակեցի, մաքրեցի նրա հետ բոլոր հաշիվներս: Իզուր և սին էր իմ պայքարը հանուն ճշմարտության և արդարության: Ճշմարտությունը անցնելիք ճանապարհ չունի այս մեղավոր աշխարհում: Չնայած այդ անհավասար կռիվում ես ընտրել էի ամենամեղ և ամենամեղամտ գեները՝ ծիծաղը, սակայն, ոտնահարված և անտեսված արդարության և իմ բաժին ճշմարտության համար ես խոշտանգվեցի թե՛ մարմնապես և թե՛ հոգեպես և դատապարտվեցի մինչ ի մահ գաղտնի և լռելյայն ստեղծագործելու դաժան պատժին: Որպես մարդ ապրելու հնար չեղավ՝ չթողեցին որպես մարդ ապրել, գեթ թողնեն որպես մարդ մեռնել...

Չավակներին ապսպրեց.

...Իմ ամբողջ կյանքում, ես աշխատեցի այնպիսի դիրք բռնել, որ այս կառավարությունը իմ անունը չտա, բայց բան է եթե որոշեն իրենք ինձ թաղել, լեշ իրենց փեշքեշ: Բայց անտիպներիս մոտիկ չթողեք: Գրվածքներս կվստահեք միայն Ադո Ադոյանին, Հրանտ Թամրազյանին և Բարկեն Շահումյանին:

...Իսկ որպես պատգամ հետնորդներին՝ մարդի՛կ, որքան ուժ ունեք, հեռու փախեք կոմունիզմից, դա մարդկային բոլոր տեսակի ազատությունների դամբարանն է...

Նրա վերջին խոսքերն էին.

– Ես խնդրում եմ ձեզ ինձ թաղելիս բերանքսիվայր դնել հողը... որ այս կառավարության երեսը չտեսնեմ: Մի՛ երկմտեք, երբևէ ռեժիմը փոխվելիս, անգամ եթե անբողջովին փտած էլ լինեմ, դարձյալ շուռ պիտի գամ մեջքիս վրա...

Ահա այսպես ավարտեց իր վշտաբեկ կյանքը, ծիծաղ պարզևող մարդը...

Ընտանիքի անդամները մի պահ կսկիծի մեջ քարացան, այնուհետև դառը արցունքները խեղդելով լուռ սկսեցին արագ-արագ դատարկել գրական գորոցները: Տեղավորելով դրանք հնամաշ ճամպրուկներում՝ ուղարկեցին հատուկ թաքստոց, որ նախապես պատրաստել էին:

Միայն դրանից հետո սկսեցին լացն ու կականը...

Բոթը առաջինը հաղորդեցին «Ոգնու» գլխավոր խմբագրի տեղակալ և ընտանիքի բարեկամ Բարկեն Շահումյանին: Հետո գանգեցին «Լենինյան ուղիով» հանդեսի խմբագիր Ադո Ադոյանին, որը նույնպես յուրային էր:

– Ես մինչև կհաղորդեմ կառավարություն, խնդրում եմ ամբողջ անտիպները թաքցնել: Թերթում էլ հայտարարություն չտաք, որովհետև կառավարական մակարդակով պետք է լինի հուղարկավորությունը:

Այս հեռախոսագանգերից դեռ մեկ ժամ էլ չէր անցել, երբ հայտնվեցին երկու պաշտոնական այցելուներ: Ըստ պատշաճի ցավակցելուց հետո ասացին.

– Մեզ հրահանգված է տանել երգիծաբանի ողջ գրական վաստակը որպեսզի ուսումնասիրվի և ապահով պահպանվի պետական արխիվում:

– Երեսունհինգ թվականին արդեն բռնագրավել և տարել եք, հետո էլ արգելել եք գրել, էլ ի՞նչ գրականություն եք փնտրում,– պոռթկաց գրողի ավագ որդին,– անտիպներ չունի, նա վաղուց չէր գրում:

Անձանոթ այցելուները տարակուսած հեռացան:

Հաջորդ օրն անցավ անհանգիստ ապասման մեջ: Մահագող չէր տպված...

Ուշ երեկոյան պարզ դարձավ, որ կառավարությունը հրաժարվել է հուղարկավորել:

Բարեբախտաբար երգիծաբանի կրտսեր որդին աշխատում էր «Երեկոյան Երևան» թերթում և հասցրեց

ուշ երեկոյան մահագող տպագրել տալ: Ծրջանների ժողովուրդը ուշ իմացավ մահվան մասին, թաղումից հետո միայն հասավ Երևան...

Թաղման օրը առավոտյան Գրողների միությունից ներկայացավ մի կին՝ բերելով 300 ռուբլի որպես օգնություն: Գրողի ժառանգները հրաժարվեցին ընդունել:

Քիչ հետո նորից հայտնվեց նույն կինը՝ արդեն կրկնապատկված գումարով: Կառավարությունը նույնպես որոշել էր նյութապես սատարել:

Հավաքված ժողովուրդը չդիմացավ ու գոռաց.

– Թքել ենք թե՛ իշխանության, և թե՛ նրա փողերի վրա, ինքը ժողովրդին է պատկանում, և ժողովուրդն էլ նրան կթաղի առանց ձեր տված ողորմության:

Կեսօրին ժողովրդական տխուր թափորը, ուսեռու տեղափոխելով Մեծ տառապալի անյունը, ոտքով բռնեց հավերժության ճանապարհը...

ԵՍ Ո՛ՆՑ ԱՊՐԵՄ

«Մայր իմ, այս անհամ շրջապատում ինչո՞ւ ինձ քաղցր ծնար: Դարվինը չէ՛ս կարդացել, չգիտե՛ս որ կենդանի արարածը իր գոյությունը պաշտպանելու համար պետք է շրջապատին հարմարվի, թիթեռը անապատում ավազի գույն հագնի, կանաչի վրա՝ կանաչ, երկնքում ճախրելիս՝ կապույտ: Ծիշտ այնպես, ինչպես հիմա ապրելու համար մարդիկ դաշնակների իշխանությանը դաշնակ են դառնում, բոլշևիկյան իշխանությանը՝ բոլշևիկ, դեմոկրատականինը՝ դեմոկրատ: Իսկ դու սևի վրա սպիտակ ծնար, ես ո՞նց ապրեմ...»

Լեռ Կամսար

Ո՛Վ ԵՄ ԵՄ

Չարմանալի ազգ ենք մենք՝ նախ սովամահ կանենք մեր գրողներին, հետո արդեն կսկսենք մեծարել նրանց:

* * *

Ես գիտեմ, որ կգա ժամանակ, երբ կփառաբանեք ու կմեծարեք ինձ, բայց ցավը նրանում է, որ ես այդ ժամանակ մեռած կլինեմ:

* * *

Չեմ զգացել ուսման ծարավ և դպրոց եմ գնացել բռնի՝ ոչինչ չսովորելու համար:

* * *

Եթե դրախտում արդարները պիտի թառեն խնկի ծառերի վրա ու միայն փառք տան Աստծուն, դրա համար ինչ կարիք կա մեռնելու, ահագին թաղման ծախս կատարելու, թաղվելու, նորից հարություն առնելու և այլն:

* * *

Փա՛ռք եք ուզում տալ՝ առանց այդ դժվարություններին ենթարկելու ձեզ. համեցեք Խորհրդային Ռուսաստան, փառք տվեք Լենինին ու ապրեք նորակառույց շենքում՝ օժտված մաքուր սենյակներով, խոհանոցով, արտաքնոցով ու բաղնիքով:

* * *

Կարո՞ղ ենք գաղափար ունենալ առյուծի մեծահոգության մասին, երբ նա իր կատաղության մեջ միայն վանդակի երկաթներին է զարնվում:

* * *

Այդպես էլ ես եմ իմ կյանքի երկրորդ կեսում:

Լեռ Կամսար

АРМЯНСКИЕ ТРАДИЦИОННЫЕ ПАРТИИ

ՀԱՅ ԱՇԽԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Все слышали о традиционных армянских политических партиях, основанных в конце XIX – начале XX века. Это – Социал-демократическая партия «Гнчакян», Армянская революционная федерация «Дашнакцутюн» и Либерально-демократическая партия «Рамкавар Азатакан Кусацутюн».

Наш рассказ – об истории, политических взглядах и деятельности партий, стоящих у истоков национально-освободительного движения за независимую Армению и сыгравших немаловажную роль в жизни армянского народа.

СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ «ГНЧАКЯН»

Эта армянская политическая партия основана в 1887 в Женеве группой студентов-армян из России, издававших газету «Гнчак». Она стала первой социалистической партией, действующей на территориях Османской Турции и Персии.

За короткое время гнчакисты создали свои организации в Турции, США, России, Персии, Болгарии, Румынии, Египте и других странах.

На формирование идейной платформы оказали воздействие революционно-демократическое течение – армянские общественные политические мысли (М. Налбандян, Раффи), идеи А. Герцена и его «Колокола» (отсюда название партии и ее печатного органа «Гнчак», в переводе с армянского – «колокол»), русского революционного народничества.

В опубликованной в 1888 программе «Гнчак» ближайшей целью признавалось освобождение Западной Армении от турецкого ига посредством общенационального восстания и создание путем объединения армянских земель независимой республики.

Победу октябрьской социалистической революции партия «Гнчак» восприняла сдержанно, но приветствовала декрет «О Турецкой Армении».

После победы советской власти в Армении гнчакисты, подчинившись специальной резолюции Коминтерна от 5 февраля 1923 о партии «Гнчак», в пределах СССР самоликвидировались, часть их вступила в РКП (б).

В армянской диаспоре партия «Гнчак» существует поныне, выступает за мир, демократию и социальный прогресс, по-прежнему основной за-

дачей считает справедливое решение армянского вопроса и предотвращение ассимиляционных процессов в диаспоре, а также возвращение всех армян на историческую родину.

В состав партии входят организация АЕВУ, поддерживающая армянские школы; оздоровительные и социальные учреждения; молодежные союзы «Тхруни» и «Гайдз»; спортивный клуб «Homenmen».

<https://ru.wikipedia.org>

ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ՀՆՉԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ (ՍԴԿ)

Հնչակյան կուսակցությունը հիմնադրվել է 1887 թ. Ժնևում: Հիմնադիր ղեկավարներն էին Ռուսաստանից եկած մի խումբ հայ ուսանողներ՝ Ա. Նազարբեկ, Մ. Նազարբեկ, Գ. Կաֆյան, Ռ. Խանազատ և ուրիշներ: Կենտրոնական օրգանն էր «Հնչակ» թերթը (այստեղից էլ անվանումը): Կուսակցության հասարակական հիմքը կազմում էին արհեստավորները, մանր առևտրականները, հայ քաղաքային և գյուղական մանր բուրժուազիան, բանվորներ: Կարճ ժամանակամիջոցում հնչակյան կազմակերպություններ ստեղծվեցին Թուրքիայում (114), ԱՄՆ-ում (86), Ռուսաստանում (36), Իրանում (15), Բուլղարիայում (9), Ռումինիայում (7), Եգիպտոսում (6) և այլն:

Հնչակյան կուսակցությունը ծնունդ էր հայ ազգային ազատագրական շարժման նոր փուլի, երբ ազատագրական խմբակներին ու կազմակերպություններին փոխարինելու եկան քաղաքական կուսակցությունները: Կուսակցության գաղափարախոսության ձևավորմանը մեծապես նպաստեց հայ հասարակական-քաղաքական մտքի հեղափոխական-դեմոկրատական հոսանքը (Մ. Նալբանդյան, Բաֆֆի և Ա. Գերցենի ու նրա «Կոլոկոլի» («Հնչակ», այստեղից էլ հայ. «Հնչակը») գաղափարները, ռուսական հեղափոխական նարողնիկությունը: 1888-ին հրատարակվել է կուսակցության ծրագիրը, որը մոտակա նպատակ էր համարում համազգային ապստամբությամբ թուրքական լծից Արևմտյան Հայաստանի ազատագրումը, հայկական հողերի միավորման միջոցով անկախ հանրապետության ստեղծումը:

Հնչակյանների վրա որոշակիորեն ազդել է նաև Ժնևում գործող Գ. Պլեխանովի «Աշխատանքի ազատագրության» խումբը, որի անդամների հետ կապ

голубь масиса # 3 2019

ԱՄՅԱՑ ԱՂԱՎԵՐ

էին պահպանում հնչակյանները: Կուսակցության ծրագրում սոցիալիզմի մասին հողվածի առկայությունը պատճառ է դարձել կուսակցության պառակտման: Այն հնչակյանները, որոնք հանդես էին գալիս միայն ազգային խնդիրների իրականացման պահանջով, 1896 թ. անջատվել են և ձևավորել առանձին՝ Վերակազմյալ Հնչակյաններ կուսակցությունը: Ռուսական երեք հեղափոխությունների ընթացքում հնչակյան որոշ կազմակերպություններ գործակցել են ՌՄԴԲԿ հետ, մյուսները՝ ձուլվել:

Կուսակցության ծրագրի համաձայն, հնչակյանների գործունեության առանցքը Հայկական հարցն է: Մեծ արձագանք ունեցան հնչակյանների կազմակերպած 1890 թ. հունիսի 18-ին՝ Կարինում, 1890 թ. հուլիսի 15-ին՝ Կ. Պոլսում Գում Գափուի ցույցերը, ելույթները: 1894 թ. նրանք Սասունում զինված ելույթներ կազմակերպեցին, որոնք թեպետ պարտություն կրեցին, սակայն եվրոպական տերություններին պարտադրեցին Արևմտյան Հայաստանի համար մշակել բարեփոխումների ծրագիր (Մայիսյան բարենորոգումներ, 1895 թ.):

1890-ական հայկական ջաարդերի ընթացքում, հնչակյանների հիմնական նպատակը դարձավ արևմտահայերի կյանքի և ունեցվածքի զինված պաշտպանությունը: Նրանք ակտիվորեն մասնակցեցին զինված ելույթներին Չեյթունում, Վանում, Սասունում, որոնք նույնպես ավարտվեցին անհաջողությամբ:

1908 թ. երիտթուրքերի հեղաշրջումից հետո, հնչակյանները որդեգրեցին երիտթուրքերի դեմ սահմանադրական պայքարի ուղին, հրաժարվեցին զինված պայքարի և անկախ Հայաստանի գաղափարից: 1912 թ. նրանք առաջ քաշեցին Ռուսական կառավարության հովանավորությամբ Արևմտահայաստանի ինքնավարությունը, իսկ ավելի ուշ՝ Եվրոպական երկրների հսկողությամբ ինքնավարության պահանջը: Սակայն շուտով հասկացան երիտթուրքերի հակահայ համիդյան ծրագրերը, բայց չհասցրեցին նախապատրաստել հայ բնակչությանը ինքնապաշտպանության:

Երիտթուրքերը ջախջախեցին Թուրքիայում գործող հնչակյան կազմակերպությունները: Ձերբակալվեցին ղեկավար գործիչները, որոնցից 20-ին (Փարամազ և ուրիշներ) 1915-ին մահապատժի ենթարկեցին Կոստանդնուպոլսում: Հնչակյանները դարձան սկսվող ցեղասպանության առաջին զոհերը: Չնայած դրան, որոշ վայրերում նրանք կարողացան կազմակերպել զինված դիմադրություն (Մուսա լեռան հերոսամարտ 1915, Ֆրնտրնագի ինքնապաշտպանություն 1915 և այլն), և հայ բնակչության մի մասը փրկվեց: Կուսակցության կենտրոնական վարչությունը 1915 թ. հունվարի 7-ին Փարիզում դիմեց աշխարհի հասարակությանը՝ փրկելու հայ ժողովրդին ֆիզիկական բնաջնջման վտանգից: Նրանք 1914-1918 թթ. ակտիվորեն մասնակցեցին ռուսական բանակի կազմում հայկական կամավորական ջոկատների կազմակերպմանն ու գործունեությանը: 1916 թ. ֆրանսիական կառավարության որոշմամբ ստեղծվեց Արևելյան լեգեոնը (Հայկական լեգիոն), որը հիմնականում կազմված էր հնչակյաններից:

1920 թ. օգոստոսին հնչակյանների ջանքերով հռչակվեց Կիլիկիայի անկախությունը, կազմավորվեց հայկական կառավարություն Միհրան Տամատյանի ղեկավարությամբ: 1918 թ. մայիսին հնչակյանների ջոկատը մասնակցեց Սարդարապատի ճակատամարտին: 1923 թվականի փետրվարի 5-ի Կոմիտերի որոշմամբ, Խորհրդային Միության տարածքում գոր-

ծող հնչակյան կազմակերպությունն լուծարվեցին: Սակայն սփյուռքում կուսակցությունը շարունակեց իր գործունեությունը, սա և Ռամկավար կուսակցությունը պաշտպանում էին Խորհրդային Հայաստանին:

1991 թ. Հայաստանում սկսեց գործել Հայաստանի Հնչակյան կուսակցությունը, որի հիմնական խնդիրը, ինչպես և սփյուռքում, մնում է Հայկական հարցի լուծումը:

**ЛИБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ
ПАРТИЯ – РАМКАВАР АЗАТАКАН
КУСАКЦУТЮН (РАК)**

Партия основана в октябре 1921 года в Константинополе (Стамбуле, Турция) представителями армянских партий «Сахманадракан Рамкавар кусакчутюн», «Вераказмял Гнчакяннер», находившимся в диаспоре членами партии «Ай Жоговрдакан кусакчутюн», других общественных организаций.

В программе РАК были изложены задачи, относившиеся как к задачам армянского национально-освободительного движения, так и к концепциям мирового развития. Партия выступала за создание независимого армянского государства, основанного на частной собственности и предпринимательстве.

Средствами достижения своих уставных целей признавались исключительно дипломатия и политика.

Основные политические принципы РАК сводились к следующему: содействие расцвету и прогрессу Армении; освобождение и присоединение к Армянский ССР Западной Армении, находившейся под господством Турции; борьба и спасение армян диаспоры от ассимиляции, упрочение культурных связей между Арменией и армянской диаспорой, содействие национальной консолидации на Родине; верность странам, которые приютили зарубежных армян.

23 августа 1990 года Верховный Совет Армянской ССР принял Декларацию о независимости Армении. Центральное правление РАК в этой связи выступило с заявлением, в котором приветствовало историческое решение о начале процесса перехода к независимости Республики Армении, отметив, что эта декларация соответствует демократическим принципам РАК.

РАК имеет свои организации в США, Франции, Ливане, Египте и другие странах. Центральными органами печати являются «Зартонк» (Бейрут), «Нор ор» (Фрезно), «Пайкар» (Бостон).

По инициативе РАК, ведущей активную общественно-политическую деятельность в армянской диаспоре, создано большое количество различных общественных и культурных организаций.

С 1990 года РАК имеет свое представительство в Ереване.

<https://ru.wikipedia.org>

ՌԱՄԿԱԿԱՐ ԱԶՍԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ (ՌԱԿ)

Այս հայ ազգային կուսակցությունը հիմնադրվել է 1921 թ. հոկտեմբերի 1-ին Կոստանդնուպոլսում: ՌԱԿ-ի ծրագրում (ընդունվել է 1921 թ.) շարադրված է նրա նպատակը՝ հասնել անկախ հայկական պետականության ստեղծման հիմնված ազատ տնտեսության, մասնավոր սեփականության, անձնական ձեռներեցության, աշխատանքի, դրամագլխի և տաղանդի համագործակցության, քաղաքացիական իրավունքների ազատության և օրենքի առաջ բոլոր քաղաքացիների հավասարության վրա: Հայոց պահանջատիրության մասին ծրագրում ասված է. «Ապահովել և պահպանել միացյալ Հայաստանի անկախությունը, պաշտպանել հայ ազգային քաղաքական, տնտեսական, քաղաքակրթական-մշակութային շահերն ու աշխատել անոնց բարգավաճման... Հետապնդել Թուրքիոյ բռնազրավման տակ գտնվող հայոց պատմական հողերուն ազատագրումը և կցումը մայր հայրենիք՝ Սովետական Հայաստանին»:

ՌԱԿ-ը լուծում է մինչ օրս, որ Հայ դատը պետք է յուժվի բացառապես քաղաքական ու դիվանագիտական միջոցներով:

ՌԱԿ-ի գլխավոր խնդիրն է նաև սփյուռքում ազգապահպանումը, պայքարը ուժացման դեմ, սփյուռքահայ համայնքների և Հայաստանի միջև մշակութային կապերի ամրապնդումը, մայր հայրենիքում ազգային համախմբմանը աջակցելը, գաղութահայությանը հյուրընկալ երկրների նկատմամբ հավատարիմ պահելը և այլն:

ՌԱԿ-ի նախաձեռնությամբ սփյուռքում ստեղծվել և գործում են մեծ թվով մշակութային, բարեգործական, մարզական, կրթական հաստատություններ:

ՌԱԿ-ը իր կազմակերպություններն ունի ԱՄՆ-ում, Ֆրանսիայում, Կանադայում, Լիբանանում, Եգիպտոսում և այլ երկրներում: Մամուլի կենտրոնական մարմիններն են «Զարթոնք» (Բեյրութ), Նոր օր» (Ֆրեզնո), «Պայքար» (Բոստոն):

1990 թ. Երևանում հիմնադրվեց Ռամկավար Ազատական կուսակցությունը (գրանցվել է 1991 թ. հուլիսի 4-ին), հրատարակում է «Ազգ» թերթը:

АРМЯНСКАЯ РЕВОЛЮЦИОННАЯ ФЕДЕРАЦИЯ (АРФ), «ДАШНАКЦУТИОН»

Это одна из старейших армянских политических партий. Была создана в 1890 году в Тифлисе, действовала на территории Российской империи, Османской империи (Турции), Ирана, США, ряда стран Европы. Официальное название на русском языке — Армянская революционная федерация «Дашнакцутюн» (АРФ «Дашнакцутюн»).

На первоначальном этапе ставила своей целью достижение экономической и политической свободы Турецкой Армении посредством народной войны против турецкого правительства. В качестве средств достижения поставленных целей выдвигались пропаганда, революционная подготовка народа, организация и вооружение армянского населения Османской империи для самозащиты, саботаж и индивидуальный террор. Террористические методы использовались не только на территории Османской империи, но и в российском Закавказье во время первой русской революции (1905—1907).

В начале XX века в ходе борьбы против деспотического режима султана Абдул-Хамида II АРФ пошла на сотрудничество с младотурками и стала использовать легальные формы политической активности. Как утверждается, к 1907 году партия насчитывала 167 тысяч членов.

В 1918—1920 годах «Дашнакцутюн» была правящей партией в Республике Армении, возникшей в результате распада Российской империи. После того, как в декабре 1920 года в результате военного вторжения турецких кемалистов и советских войск Республика Армения прекратила свое существование, партия продолжила деятельность с антисоветских позиций в эмиграции.

Легальная политическая активность партии на территории Армении и Нагорного Карабаха была восстановлена в период «перестройки», во второй половине 1980-х годов. В конце 1980-х — начале 1990-х годов активисты «Дашнакцутюн» приняли активное участие в Карабахском конфликте.

<https://ru.wikipedia.org>

ՀԱՅ ԶԵՂԱՓՈՒԿԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ (ՀՀԴ)

Հայ հեղափոխական դաշնակցությունը ստեղծվել է 1890 թ. հուլիս-օգոստոսին, Թիֆլիսում: Հիմնադիրները և առաջին ղեկավարներն էին Քրիստափոր Միքայելյանը, Միմոն Չավարյանը և Ստեփան Չոբյանը (Ռոստոմ): 1890 թ. սեպտեմբերին հրատարակված ՀՀԴ հռչակագրում նշված է, որ նոր ստեղծված կուսակցության (մինչև 1892-ը՝ Հայ հեղափոխականների դաշնակցություն) նպատակն է համախմբել ժողովրդի ուժերը, ձեռք բերել քաղաքական և տնտեսական ազատություն Արևմտյան Հայաստանում:

«ՀԴ դավանում է «ժողովրդավարություն» և «ընկերավարություն» (սոցիալիզմի) գաղափարներ, սակայն կուսակցության գաղափարական և գործելակերպի հիմնական խնդիրը «Հայկական հարցի» լուծումն է (Արևմտյան Հայաստանի ազատագրումը, նրա ինքնավարությունը): Նպատակին հասնելու հիմնական միջոց ՀՀԴ համարում էր զինված ելույթներն ու ահաբեկչությունը, ինչպես և արևմտյան տերությունների և Ցարական Ռուսաստանի և Թուրքիայի օգնությունը:

ՀՀԴ գաղափարական ակունքը 1880-ական թվականների շուրջ նարոդնիկության գաղափարախոսությունն էր: Կուսակցությունը ի նկատի ունենալով հայ բնակչության սփռվածությունը՝ իր կազմակերպական կառուցվածքում կիրառեց ապակենտրոնացման սկզբունքը: Կարճ ժամանակում կուսակցության կազմակերպություններ ստեղծվեցին Արևելյան Հայաստանում, Անդրկովկասի հայաշատ քաղաքներում, Հյուսիսային Կովկասում և այլուր: ՀՀԴ Արևելյան բյուրոն իր վրա վերցրեց Արևմտյան Հայաստանի կուսակցական կազմակերպություններ հիմնելու, այնտեղ գեներ ու մարտական խմբեր տեղափոխելու, արդեն գործող հայ ֆիդայական խմբերի հետ կապ հաստատելու գործի ղեկավարությունը:

Եվրոպական պետությունների ուշադրությունը Հայկական հարցին բևեռելու նպատակով ՀՅԴ կազմակերպեց Օսմանական բանկի գրավումը Կոստանդնուպոլսում («Բանկ Օտոման» միջադեպ 1896 թ.) և Խանասորի արշավանքը 1897 թ., որոնք ծանր հետևանքներ ունեցան արևմտահայ դժբախտ ժողովրդի համար, տասնյակ հազարավոր խաղաղ բնակչություն զոհ գնաց թուրքական վրեժխնդրությանը:

ՀՀԴ մասնակցեց 1905–1906 թթ. Անդրկովկասում հրահրված հայ-թաթարական ընդհարումներին, իրագործեց ահաբեկչական գործունեություն ցարական իշխանավորների նկատմամբ: Ահաբեկչական միջոցներն այդ կուսակցության հիմնական ռազմավարությունն է եղել սկզբից մինչ օրս:

Էսեռների երաշխավորությամբ, ՀՀԴ 1907 թ. մտավ 2-րդ Ինտերնացիոնալի մեջ:

19-րդ դարի վերջին-20-րդ դարի սկզբին ՀՀԴ կապ հաստատեց Թուրքիայի հակասուլթանական ուժերի, մասնավորապես՝ երիտթուրքերի հետ, և նրա ներկայացուցիչները մասնակցեցին երիտթուրքերի համաժողովներին (1903, 1907): Հայ հասարակական-քաղաքական որոշ շրջաններ քննադատեցին այդ գործելակերպը: Ադանայի 1909 թ. հայկական կոտորածներից հետո միայն 1912 թ. ՀՀԴ խզեց իր կապը երիտթուրքերից:

ՀՀԴ ակտիվորեն մասնակցեց 1914–1918 թթ. Առաջին համաշխարհային պատերազմի ընթացքում կազմակերպված հայ կամավորական շարժմանը, օրինակ՝ Չորավար Անդրանիկը (Ա. Օզանյան), որը հետագայում հրաժարվեց կուսակցությունից, Դրոն (Դրաստամատ Կանայան), Համազասպը (Հ. Մրվանձյան), Վարդանը (Ս. Մեհրաբյանը), Քեռին (Արշակ Գավաֆյան):

ՀՀԴ մյուս հայկական կուսակցությունների նման անպատրաստ գտնվեց մեծ Եղեռնի ժամանակ դեպքերի նման զարգացմանը:

1917 թ. հոկտեմբերյան հեղաշրջումը ՀՀԴ չընդունեց: Կուսակցությունը մասնակցեց Անդրկովկասում իշխանության նոր մարմինների՝ «Անդրկովկասյան կոմիսարների», ապա «Անդրկովկասյան սեյմի» ստեղծմանը, սակայն ներքին տարածայնությունների պատճառով սեյմը ցրվեց, և 1918 թ. առաջացան Վրաստանի (մայիսի 26), Ադրբեջանի (մայիսի 27) և Հայաստանի (մայիսի 28) հանրապետությունները: 1918–1920 թթ. ՀՀԴ նորաստեղծ հանրապետության վարչապետներն էին Հ. Քաջազնունին, Ա. Խատիսյանը, Հ. Օհանջանյանը, Ս. Վրացյանը: 1920 թվականի հայ-թուրքական պատերազում դաշնակցական պետությունը պարտություն կրելով՝ ստորագրեց Ալեքսանդրապոլի նվաստացուցիչ պայմանագիրը (դեկտեմբերի 2), որի հետևանքով տարածքային մեծ կորուստներ կրեց Հայաստանը (Կարս, Արդահան, Գյումրի և այլն):

1921 թվականի Փետրվարյան հակախորհրդային ապստամբության պարտությունից հետո ՀՀԴ իր գործունեությունը շարունակեց արտասահմանում:

1923 թ. նոյեմբերին գումարվեց նախկին դաշնակցականների համաժողով, որը որոշեց ՀՀԴ լուծարել Խորհրդային Միությունում, սակայն շարունակեց գործել մինչև 1933 թ., երբ ՀՀԴ 12-րդ ընդհանուր ժողովը պաշտոնապես լուծարեց իր կազմակերպությունը Հայաստանում, սակայն իրականում շարունակեց աշխատել ընդհատակյա գաղտնի ձևով մինչև վերջերս: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ դաշնակցականները Դրոյի և Գ. Նժդեհի ղեկավարությամբ համագործակցեցին հիտլերյան ֆաշիստերի հետ և կազմեցին Հայկական լեգիոնը՝ Խորհրդային Հայաստանը գրավելու երազանքով:

1990 թ. ՀՀԴ 70 տարի հակախորհրդային պայքարից հետո բացահայտեց իր ներկայությունը Հայաստանում և 1991 թ. պաշտոնապես գրանցվեց: ՀՀԴ հրատարակել է բազմաթիվ թերթեր, որոնցից «Դրոշակ»-ը՝ Բեյրութում, «Ալիք»-ը՝ Թեհրանում, «Երկիր»-ը՝ Երևանում և այլն: 1994 թ. նախագահ Լ. Տեր-Պետրոսյանի հրամանով ՀՀԴ գործունեությունը կասեցվեց Հայաստանում, սակայն հետագայում նախագահ Ռ. Քոչարյանի ժամանակ կրկին աշխատելու թույլատվություն ստացավ:

ТАМАНЯНОВСКИЙ МОСТИК В ПОДМОСКОВЬЕ

Знаешь, ведь мосты бывают разные, эти таинственные соединения земной плоти над водной бездной. Как-то мы искали Левитановский мостик. Кто-то из нас увидел разломанные дощечки на поверхности прудика и печально воскликнул: «Да вот же он!» Ты сочувственно положил мне руку на плечо, нам ведь казалось, что он был неуязвим, живет живого. Понимаешь, он должен был остаться после нас, но его выбрал жребий жертвенный... Левитановский мостик сохранился лишь на полотне художника.

У нашего моста история совсем другая. Ты помнишь, как торжественно, даже слишком, он глядится для такой малой речки, как Хрипанька. Но он коронует собой живописный пруд над маленькой плотиной. Вокруг пруда – теплокровные стволы сосен, высоких, корабельных, пышные кусты ольхи, ивы и коричнеголовые шарик камышей. Увы, это уже признаки постепенной эволюции пруда в болотце.

В золотую пору моего детства камыши доставались с трудом, где-то в болотных зарослях, а не на берегу пруда. Это был тогда наш маленький рай. Тут мы учились и научались плавать и грести, и наши лодки, скользя мимо живописных берегов таинственных островков, достигали противоположного моста, обычного, железобетонного. Вода под днищем тяжелела, зацветала и заполнялась водорослями и тиной, и это называлось Саргассовым морем.

Я вспоминаю пятидесятые. Лето, Кратово, идем на пруд. Идут мужественные отцы, им подвластны мудрость и тайны мира. Идут женщины, прекрасные матери, их каждый жест полон заботы и ласки, будто хотят они выстелить любовью весь мир вокруг себя. Впереди бежим мы, главные герои на этом празднике жизни. А самую маленькую, Томочку, несут на плечах.

Жизнь была патриархальная. С целым скарбом переезжали на грузовике на дачу, на три счастливых летних месяца. Мама и наша няня-домра-

ботница Соня готовили на примусе и ухитрились принимать гостей из Еревана, Москвы, Харькова.

Вам интересно? Должно быть интересно, мы же любим, когда армяне празднуют свое присутствие на этой земле. И, вторя Уильяму Сарояну, можно сказать, что смех и радость сопровождали все наши встречи.

К нам приезжали папины однокурсники: ставший профессором, близкий друг дядя Ншан, известный изобретатель комбайнов Ваган Мкртчян. Приезжала Арпик Туманян, тетя Арпик с горделивым профилем своего отца Ованеса Туманяна. И в конце концов, они и подружились с Сариком Сарьяном, младшим сыном гениального художника Мартироса Сарьяна, который бывал частым гостем и активным участником веселых шарад в маминых постановках.

Как бы трагически ни складывалась судьба, у человека всегда есть золотая пора, когда его окружают любовь, сочувствие, веселье и тепло этой жизни. Вот ради этих минут общения и любви собирались наши друзья и родственники на дачу к Назик Ивановне. И «ноу-хоу», уверена, что вы не пробовали толму из смородиновых листьев. Смородиновые листья оказались вполне пригодными для этого дела, вкусными и ароматными. Может быть, именно подобные картинки представлялись тем, кто хотел устроить в этом живописном месте город-сад...

Есть под Москвой поселок дачный. На электричке – полчаса.

Поселок Кратово (первоначальное название – Прозоровский) возник в 1898 году на 38-й версте Московско-Казанской железной дороги. Земли поселка принадлежали князьям Прозоровским-Голицыным. Здесь строились дачи и сдавались внаем.

Места здесь были глухие, поросшие хвойными и смешанными лесами, в них и зверье разное водилось, и грибы, и ягоды...

В 1910 году Общество Московско-Рязанской железной дороги по инициативе своего председателя Н. К. фон Мекка покупает здесь участок земли под строительство города-сада для своих служащих. В 1913 году Николай фон Мекк собственноручно внес в список привлеченных к работе архитекторов имя восходящей звезды русского зодчества, армянина – Александра Таманяна. Таманян и железнодорожный олигарх Николай фон Мекк сошлись в едином мнении: русский идеал дома – дом-особняк.

Строительство началось с прокладки просек и заготовки строительного материала.

Одна из достопримечательностей города-сада – Кратовский пруд. Он был открыт в русле речки Хрипаньки. Красоту пруда завершала плотина с железобетонным мостом, проект которого создал А. И. Таманян.

Для нас имя Таманяна связано прежде всего с волшебным превращением Еревана из провинциального городка с глинобитными стенами и плос-

лизирующими город-сад, можно видеть на гербе городского поселения Кратово.

Существует легенда о том, что дочь Николая фон Мекка – Галина и Александр Таманян были

влюблены друг в друга. Но судьба распорядилась иначе, и они не могли быть вместе. И мост словно увековечил их чувство, став вещественным утверждением их романтической любви. Наверное, поэтому существует традиция, сложившаяся уже в наше время: молодые – прекрасные белые невесты и их рыцари-женихи приходят на мост, фотографируются и оставляют замочки на счастье и на долгую, счастливую жизнь.

И ещё...

Если бы можно было завести амбарную книгу, ведущую учёт тех, кто посетил мост Таманяна, самое почетное место занимали бы имена моих бабушек, родившихся ещё в позапрошлом столетии.

Прошло каких-нибудь 70 лет, и уже наши внуки просовывают курчавые головки в просветы между баясиными и норовят поймать солнечных зайчиков. Блики на воде, плещущейся под мостом Таманяна, завораживают игрой и блистанием. Все это просто упоительно.

А совсем недавно по мосту прошелся Ваган В., наш дорогой друг, приехавший из Крыма с сыном Левонем. Прошел, радостно и потрясенно улыбаясь от охвативших его чувств, от неожиданной встречи в

Подмосковье, в самом сердце России, с армянской реликвией. Именно так можно обозначить этот сияющий мраморным великолепием волшебный мост.

– Ваган, тебе понравилось, да?

– Конечно. Я об этом непременно напишу, – сказал тогда Ваган.

Написать он передоверил мне, а вот делать шашлык не доверил никому...

И мы уже не на даче у Назик Ивановны, а в другой стороне этого умозрительно присутствующего города-сада ели отменный шашлык и праздновали нашу встречу...

Мариям Чайлахян,
г. Москва

кими крышами, с узкими улицами, по которым шествовали верблюды, в солнцеликий прекрасный город. От главной площади Республики, словно стрелы солнечных лучей, разбегаются улицы, а дома украшены узорами и орнаментами, напоминающими зодчество Анийского периода.

Но это будет потом. А в 1912–1914 годах Таманян, работая над планировкой города-сада, строит железобетонный мост с фигурными баясиными, четырьмя шпильями и двумя метровыми шарами. Воссозданный в 1999 году в первоначальном виде, но уже не из железобетона, а из белого мрамора, он становится украшением поселка, жемчужиной Подмосковья. С 2009 года изображение моста вместе с яблоневыми ветками, симво-

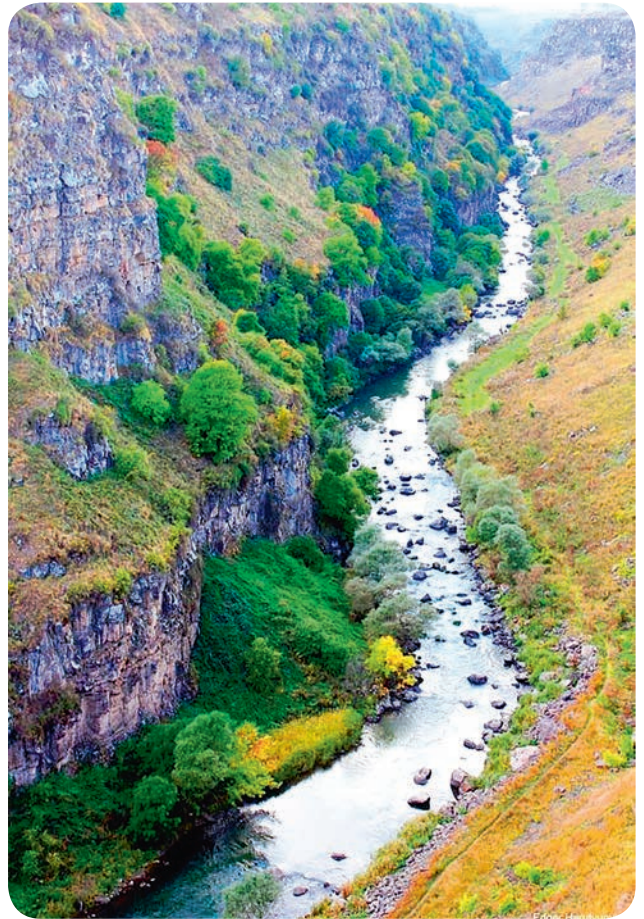
Ճանաչի՛ր մայր հայրենիքդ

Լոռի բերդը՝ հայ պատմության 1000-ամյա վկան

КРЕПОСТЬ ЛОРИ –

тысячелетний свидетель армянской истории, один из уникальных памятников культурного наследия, датируемый 1005–1020 гг. н.э.

Լոռի բերդը միջնադարյան անառիկ ամրոց է Լոռու մարզում՝ Մտեփանավանից 5 կմ հյուսիս-արևելք՝ Չորագետի ձախ ափին: Հիմնադրվել է Դավիթ Անհողինի կողմից, թվագրվում է մոտավորապես՝ 1005 – 1020 թվականներին: 1065 թվականին, Ճամշուղե քաղաքը վրաց Բագրատ Դ թագավորին զիջելուց հետո, Կյուրիկե Ա-ն (1049—1089 թթ.) Լոռին դարձրեց Կյուրիկյան թագավորության մայրաքաղաք: Գտնվելով հյուսիսային առևտրական ճանապարհի վրա՝ Լոռին եղել է առևտրաարհեստագործական խոշոր կենտրոն միջնադարյան Հայաստանում. առևտրական ճանապարհներով կապված էր Անիի, Դվինի, Դմանիսի, Տփղիսի և այլ քաղաքների հետ:

XI – XIII դդ. ունեցել է շուրջ 10 հազար բնակիչ: Քաղաքի առաջին պարսպի մեջ պարփակված տարածությունը (մոտ 9 հա) միջնաբերդի դեր է կատարել: 1105 թվականին Լոռին կարճ ժամանակով գրավեցին սելջուկները, 1118 թվականին՝ վրացական զորքերը, այն իր շրջակա հողերով դարձավ վրաց Օրբելիների կալվածքը: 1185 թվականին անցավ Մարգիս Չաքարյանին, իսկ նրա մահից հետո՝ որդիներին՝ Իվանն և Չաքարե Չաքարյաններին: 1236 թվականի հունիսին մոնղոլական բանակը Չաղատա Նուխի գլխավորությամբ գրավեց և հիմնահատակ ավերեց քաղաքը, կողոպտեց Ճահնշահ Չաքարյանի գանձերը, ավերեց Դավիթ Անհողինի կնոջը վերագրվող մատուռ-դամբարանը: 1430-ին Լոռիին տիրում էին հայ Օրբելյանները:

1562–1734 թվականներին Լոռին, որպես ռազմական կարևոր ամրոց, անցել է մե՛րթ թուրքերին, մե՛րթ պարսիկներին, երբեմն՝ վրացիներին: XVIII դ. վերջին Լոռին կորցրեց բերդի նշանակությունը, դարձավ սովորական ամրոց, ուր բնակություն հաստատեցին

տարբեր վայրերից տեղահանված գաղթականներ, և հենց միջնաբերդում առաջացավ համանուն գյուղը, որը 1926–1930 թվականներին ամայացավ (այժմ Լոռիից մոտ 2 կմ հեռավորության վրա տարածված է Լոռի բերդ գյուղը):

Լոռի բերդը ընդգրկում է 35 հա տարածություն, փռված է ընդարձակ, հրվանդանանման, ծովի մակարդակից 1490 մ բարձրություն ունեցող սարահարթի վրա, Չորագետի և դրա վտակ Միսիսանայի միջև, որոնց խորը կիրճերը երեք կողմից անմատչելի են դարձրել ամրոցը: Միջնաբերդի համեմատաբար դյուրամատույց կողմից՝ հյուսիս-արևմուտքից ձգվել է 214 մ երկարությամբ, իրար հաջորդող կյոր և քառանկյունի աշտարակներով պարիսպ, որի հյուսիս-արևմտյան անկյունում է միակ մուտքը: Պարսպի լայնությունը տեղ-տեղ հասել

է 20, բարձրությունը՝ 20–25 մ: Պարսպի երկարությամբ փորվել է ջրի խանդակ: Միջնաբերդի պարսպից մոտ 500 մ հյուսիս-արևմուտք ձգվել է քաղաքի պարիսպը, որը համարյա չի պահպանվել:

Բացի բնական արգելքներից, միջնաբերդի կիրճերում կառուցվել են նաև արհեստական պատնեշներ: Սկզբում Կյուրիկյանները, ապա՝ Չաքարյաններն ու նրանց հաջորդները Լոռիում կառուցել են պալատներ, եկեղեցիներ, բաղնիքներ, արվարձանները քաղաքից բաժանող կիրճերում կամուրջներ, կանգնեցրել խաչքարեր: Կառուցվել է նաև գետնուղի, որը հասել է մինչև Միսիսանա գետն ու ավարտվել աշտարականման կառույցով: Այն օգտագործել են արտաքին աշխարհի հետ կապ պահպանելու և անհրաժեշտության դեպքում խմելու ջուր ձեռք բերելու համար:

Լոռիում 1966 թվականից հնագիտական ուսումնասիրություններ է կատարում Երևանի պետական համալսարանի արշավախումբը: Պեղվել են XI – XIII դդ. 2 բաղնիք՝ մեկը բաղկացած է հանդերձարանից, 3 լողարահներից, հնոցից և սառը ջրի ամբարից, մյուսը՝ հանդերձարանից, լողարահից և ջեռուցարանից: Բաղնիքների լողարահները և հանդերձարաններն ունեն կրկնակի հատակ, որոնց միջից անցնող հնոցի ծուխն ու գոլորշին տաքացրել են վերին հատակը, պատերը ներսից պատված են ջնարակած աղյուսի բազմագույն սալիկներով:

Բացվել են նաև երկհարկանի պալատական կառույց (պահպանված է միայն առաջին հարկը), 2 ջրավազան (շատրվաններով), որոնք ներսից պատվել են բազմագույն ջնարակապատ սալիկներով:

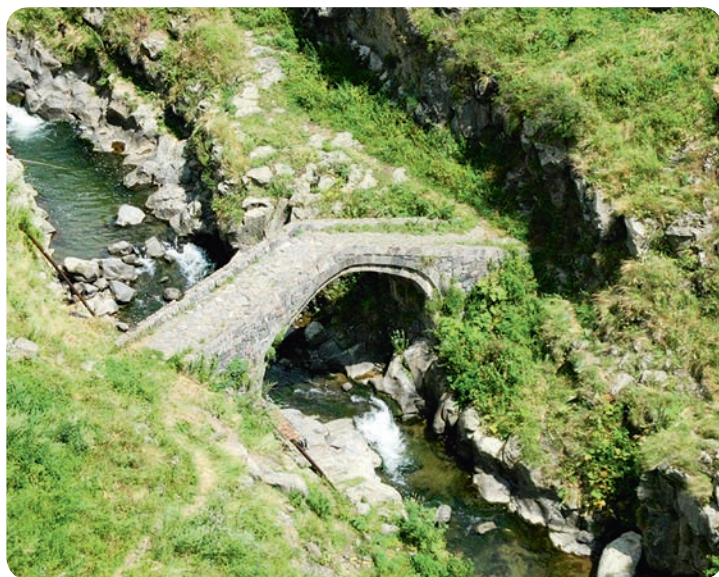

Ավագաններում ջրի մակարդակը կարգավորվել է համապատասխան խողովակով, որով ավելացած ջուրը հասել է Ջորագետի կիրճը: Պեղված է Դավիթ Անհողինի կնոջը վերագրվող մատուռ-դամբարանը, որը ներսում ունեցել է 4 գույգ որմնասյուների վրա հենվող 4 խաչաձև վող կամարներ, որոնց հատման տեղից սկսվել է գմբեթը:

Գմբեթի շղախի մեջ, ծածկի լիցքը թեթևացնելու նպատակով, դրվել են կավանոթներ: Բնակելի թաղամասում բացված տներից առանձնապես ուշագրավ է մեկը, որի պատերի որմնանկարներն, ի տարբերություն ժամանակամերձ ուրիշ հուշարձանների, աշխարհիկ բնույթի են: Հնավայրում պահպանվել է ուղղանկյուն հատակագծով մի կառույց, որի ներքին տարածությունը բաժանված է 6 մասերի՝ ծածկված գնդաձև առազաստների վրա հենվող երկթեք, ընդհանուր կտուրի տակ առնված գմբեթներով: Հարավային պատի մեջ դրված միհրաքի քարը սպացույց է, որ այն եղել է մահմեդական մզկիթ (XIV – XV դդ.):

Լոռիի համար շինաքար է ծառայել տեղական բազալտը: Քաղաքին կավե խողովակներով խմելու ջուր է մատակարարվել 5 կմ հեռավորության վրա գտնվող աղբյուրներից, իսկ տեխնիկական ջուր՝ խողովակաշարի վրայով հոսող բաց առվով: Լոռիից գտնվել են աշխատանքի գործիքներ, զենքեր, զարդեր, կավե բազմապիսի անոթներ և ծխամորճներ, սպակե ջրամաններ, ճենապակյա, հախճապակյա, ոսկրե և քարե առարկաներ, դրամներ, որոնք հիմք են տալիս ենթադրելու, որ Լոռիում զարգացած են եղել արհեստների բազմաթիվ ճյուղեր: Կան նաև այլ երկրներից (մասնավորապես՝ Վրաստանից, Պարսկաստանից, Միջին Ասիայից և Միջագետքից) ներմուծված առարկաներ:

<https://haydzayn.com>

голубь масиса # 3 2019

ՄԱՅՅԱՅ ԱՂԱՎԵԼ

В предыдущем номере нашего журнала (№2 2019 г.) на странице 22 в последнем предложении первого абзаца допущена ошибка. Его следует читать в следующем варианте:

В ответ председатель Местной армянской национально-культурной автономии городского округа Симферополь Армен Гамлетович Мартоян и временно исполняющий обязанности председателя Региональной армянской национально-культурной автономии Республики Крым Георгий Робертович Акопян наградили почётных гостей.

НОВОЕ ДОСТИЖЕНИЕ ОЛИМПИЙСКОГО ЧЕМПИОНА

Олимпийский чемпион и неоднократный призер самых престижных турниров симферополец Артур Айвазян пополнил копилку своих наград титулом чемпиона мира по стрельбе из арбалета в командном зачете. Об этом сообщила пресс-служба Минспорта Крыма.

своим выступлением не очень доволен, но в целом командный результат отличный», – рассказал Айвазян. 20-й чемпионат мира по стрельбе из арбалета в дивизионах «Матч» и «Филд» прошёл с 12 по 19 августа в Ульяновске. За медали боролись около 500 спортсменов из 35 стран.

РИА Крым

46-летний спортсмен одержал победу в дисциплине «Матч 10 метров» в категории «Сеньоры 45+». Первое место на пьедестале с ним разделили Артем Хаджибеков из Обнинска и уроженец Ленинградской области Денис Бикинёв. «Это мои первые соревнования. Начал готовиться всего 2 месяца назад по приглашению Артема Хаджибекова. Мы с ним знакомы еще с 1989 года по выступлению в юниорской сборной СССР. Лично

СЛАВНЫЙ ЮБИЛЕЙ ТАМАРЫ ВИНОГРАДСКОЙ

Ղրիմի բոլոր հայերի անունից սրտանց շնորհավորում ենք Թամարա Վինոգրադսկայա-Գրիգորյանին փառապանծ հոբելյանի՝ 70-ամյակի կապակցությամբ: Յանկանում ենք երկար տարիների առողջ ու առույգ, անսպառ եռանդով առլեցուն, երջանիկ ու բարեկեցիկ կյանք:

Кто поверит, что эта цветущая, полная жизненной энергии красивая женщина отпраздновала свой 70-летний юбилей!

За столом своей родной армянской общины сидела Тамара Азатовна Виноградская (Григорян) – уже в течение больше двадцати лет бессменный директор Армянской школы им. Габриеля Айвазовского, заслуженный учитель Республики Крым, автор и соавтор многих изданий, вдохновитель и организатор воплощения в жизнь десятков идей в сфере образования, воспитания межнационального согласия среди детей и подростков, бессменный заместитель председателя Крымского армянского общества (ныне – РАНКА РК) по вопросам образования.

Поздравить её с юбилеем пришли руководители общины, представители Министерства образования науки и молодёжи РК, учителя, друзья и соратники. И каждому было что о ней сказать, поблагодарить за труд и терпение, принципиальность и профессионализм, бесконечную преданность своему делу.

Юбиляр получила много подарков и цветов, а самый ценный подарок – написанный маслом натюрморт художника Г. А. Хачатряна от имени общины вручил председатель РАНКАРК Георгий Акопян.

Ныне Тамара Азатовна с юношеским задором приступает к реализации новых идей, мечтает о создании полноценного армянского образовательного учреждения в Крыму.

Судя по тому, что её отец – ветеран войны и один из руководителей Крымского армянского общества Азат

Артёмович Григорян скоро отпразднует своё 94-летие, мы надеемся, что, переняв традицию активного долгожительства, достойная дочь ещё долгие годы будет служить своему любимому делу во благо развития национального образования, сохранения армянского языка и традиций.

С юбилеем, дорогая Тамара Азатовна!

Խոսք մանկավարժի մասին

Ցանկանում եմ ընթերցողի ուշադրությունը հրավիրել և պատմել մի անհատականության մասին, որը կոչումով մանկավարժ է՝ օժտված բնատուր տաղանդով և սիրով դեպի իր մասնագիտությունն ու աշակերտները: Այդ տաղանդավոր ու համեստ, վաստակաշատ ու խոհեմ մանկավարժի անունը ծանոթ է բոլորին: Նրա դպրոցն է անցել հասարակության վառ ներկայացուցիչների մի սովոր սերունդ, որոնք հպարտությամբ են հիշում իրենց սիրելի ուսուցչին:

Թամարա Ազատի Վինոգրադսկայա-Գրիգորյան... Անուն, որը թանկ է, հայտնի, հարգարժան:

Ազնիվ ու բարի, պահանջկոտ ու խիստ մտավորականը համախմբում է բոլորին, աշակերտի մեջ խթանում, առաջ է մղում լավագույն հատկանիշները, գերազանց տպավորություն գործում յուրաքանչյուրի վրա: Ցածրախոս է, կիրթ շարժունով, հանելի ու օրինակելի: Մի խոսքով, կարող է ուրախություն ու հաճույք պատճառել դիմացինին կամ սթափեցնել ու զգաստացնել: Նրա մասին կարելի է անվերջ խոսել, թվարկել արժանիքները: Նա պարզևատրվել է տարբեր դիպլոմներով, շքանշաններով ու պատվոգրերով: Պետությունը բարձր է գնահատել նրա անբասիր աշխատանքը, բայց նրա ամենաշքեղ և արժեքավոր պարգևը սերն է ու հարգանքը, որ նա վայելում է աշակերտների, ծնողների, Գաբրիել Այվազովսկու անվան հայկական դպրոցի կոլեկտիվի և ամբողջ հայության կողմից:

Ակադեմիկոս Դմիտրի Լիխաչովի այս խոսքերը կարծես հենց Թամարա Ազատովնայի մասին են ասված. «Ապրում

է ուրիշների համար և փրկում այն ամենը, ինչի համար ներդրել է իր ուժն ու եռանդը»...

Անժելա Ավետիսյան

Танцуют девушки из ансамбля «Арарат».

Проект поддержан Государственным комитетом по делам межнациональных отношений и депортированных граждан Республики Крым и Государственным автономным учреждением Республики Крым «Медиацентр им. Исмаила Гаспринского».

Подписано в печать 25.09.2019 г. Формат 60x84 1/8 . Печать офсетная.
Тираж 500 экз. Заказ № . Выход в свет 10.10.2019. Цена свободная.

Адрес редакции:

295034, Республика Крым, г. Симферополь, проспект Победы, 12.

Адрес издателя:

295048, Республика Крым, г. Симферополь, ул. Трубаченко, д. 23а

Отпечатано в типографии ООО «КОНСТАНТА»

308519, Белгородская обл., Белгородский р-н, п. Северный, ул. Березовая, 1/12
Тел./факс +7 (4722) 300-720, www.konstanta-print.ru